

Sela Kolker

יועצים פיננסיים

חוות דעת כלכלית

לאמידת הנזק הצפוי הנובע
מהאפשרות של מניעת קיום משחקי

כדורגל בשבת

מנהלת ליגות הכדורגל המקצועניות

14 בנובמבר 2017

תוכן העניינים

3.....	תקציר מנהלים	1.
3.....	השבת והכדורגל	1.1
3.....	בדיקת התכנות	1.2
4.....	מסקנות	1.3
5.....	אומדן הנזק	1.4
5.....	סיכום	1.5
6.....	רקע לחוות הדעת	2.
6.....	השבת והכדורגל	3.
6.....	חוק שעות העבודה והמנוחה	3.1
6.....	הכדורגל בישראל	3.2
7.....	ישראל ואירופה	3.3
10.....	ליגות באסיה	3.4
11.....	העתירה לבג"צ	3.5
12.....	בדיקת ההתכנות	4.
12.....	מערכת האילוצים הקיימת	4.1
14.....	אי קיום משחקים בשבת	4.2
16.....	מסקנה - אין התכנות	4.3
16.....	האפשרות לקיום דואלי סביר	5.
16.....	מתן מענה לסוגיות ייחודיות	5.1
16.....	השינויים הנדרשים	5.2
17.....	בחינת הנזק הכלכלי	6.
17.....	שווי ענף הכדורגל הישראלי	6.1
21.....	סיכום שווי הענף	6.2
22.....	השקעה דרושה במתקנים	6.3
23.....	אומדן הנזק הכלכלי	6.4
25.....	סיכום	6.5
26.....	אודות המומחה הכלכלי	7.

1. תקציר מנהלים

1.1 השבת והכדורגל

משחקי כדורגל משוחקים בישראל מאז ומעולם בימי שבת, על אף חוק שעות עבודה והמנוחה, וללא היתר. לאחרונה הוגשה עתירה לבג"צ המבקשת להפסיק את קיום המשחקים בשבת. נתבקשתי לבחון האם יש היתכנות, לשמירה על חוק שעות העבודה והמנוחה, וקיום כדורגל מקצועני בישראל בו זמנית. כמו כן נתבקשתי לבחון, אילו שינויים יש לערוך, על מנת לקיים באופן מעשי את ענף הכדורגל, תוך כדי שמירה על החוק, וכן לאמוד את עלות השינויים הנדרשים, ואת הנזק הכספי שעלול להיגרם לענף כתוצאה מהחלת אותם שינויים.

1.2 בדיקת התכנות

שיבוץ המשחקים לליגת העל נעשה תחת מערכת אילוצים סבוכה, ומרווח תמרון צר. ראשית, מערכת האילוצים כוללת התחשבות בלוחות הזמנים הנוקשים של הארגונים הבינלאומיים FIFA ו-UEFA. ללא סנכרון בין לוח הזמנים של הכדורגל בישראל ללוח הזמנים של הכדורגל באירופה, לא יכול להתקיים כדורגל מקצועני בישראל. שנית, יש לקיים את המשחקים באצטדיונים העומדים בתקנים המינימליים. כיום, המשחקים בליגת העל מתקיימים ב-9 אצטדיונים אותם חולקים 19 קבוצות, מהן 14 קבוצות ליגת העל, מה שמחייב שיבוץ משחקים באותו מגרש בימים שונים. שלישית, יש לקבוע את המשחקים בהתאם לשעות צפיית השיא של קהל האוהדים – שהרי ללא קהל אין כדורגל.

על המשחקים להיות משובצים גם תוך התחשבות, בשעות העבודה, שעות הרייטינג, עומסי תנועה, שיקולי מזג אוויר, ושיקולים ספורטיביים כגון, זמני התאוששות לשחקן. התוצאה היא, שכיום, חלון הזמן העיקרי לקיום המשחקים הוא בסוף השבוע, ובנוסף ניתן לקיים משחקים בראשון ושני בלבד לאחר השעה 19:00.

לוח הזמנים האירופאי לקיום משחקי כדורגל בישראל

יום ראשון	יום שני	יום שלישי	יום רביעי	יום חמישי	יום שישי	יום שבת	
עבודה	עבודה	עבודה	עבודה	עבודה	כדורגל מקומי	כדורגל מקומי	אחר הצהריים
כדורגל מקומי	כדורגל מקומי	ליגת אלופות	ליגת אלופות	ליגה אירופה	כדורגל מקומי	כדורגל מקומי	ערב

קיום חוק שעות העבודה והמנוחה כלשונו ובמלואו, יצמצם את חלון הזמן לימי ראשון ושני בלבד. אולם לא תהיה זו ההשלכה היחידה. קיום החוק כלשונו יגרור שתי תוצאות נוספות, הרות גורל:

1. מניעה מהקבוצות הישראליות להשתתף במפעלים האירופאים.
2. מניעה לקיים אימונים בשבתות וחגים.

1.2.1 המפעלים האירופאים

שיבוץ המשחקים נעשה על ידי UEFA ללא התחשבות בלוח השנה היהודי. בתוך שנתיים לכל היותר, קבוצה ישראלית תאלץ לא להופיע למשחק במסגרת אירופאית. המשמעות המיידית הצפויה הינה הדחה של ישראל מהמפעלים האירופאים, נידוי של קבוצות ישראליות ונבחרת ישראל ממשפחת הכדורגל העולמית, ובהמשך, בריחת שחקנים זרים וישראלים מהמועדנים בישראל – וסוף קיומה של ליגת הכדורגל בישראל, כליגה מקצוענית.

תנאי זה לבדו - משמעו מכת מוות לכדורגל המקצועני בישראל.

1.2.2 פגיעה בתוכנית אימונים ראויה

שחקן כדורגל מקצועני מחויב לקיים אורח חיים ספורטיבי וקפדני. המניעה להתאמן בשבתות ובחגים, תפגע ביכולתו להיות בשיא הכושר במועדי המשחקים, והוא לא יוכל להיחשב לשחקן מקצועני. רצונו של אדם להעמיד בראש סדר העדיפויות שלו את שמירת השבת והחג היא לגיטימית כשלעצמה, אולם היא עומדת בסתירה חזיתית ליכולתו להיות ספורטאי על, הנחשב למקצוען בתחומו. בכל ההיסטוריה של הספורט הישראלי והיהודי, לא ניתן להצביע על מקרה שבו ספורטאי, הגיע לרמת מצוינות בינלאומית, תוך כדי שמירה על מנוחה מלאה בשבת ובחג.

האיסור על אימונים בשבת ובחג לבדו – משמעו מכת מוות לכדורגל המקצועני בישראל.

1.3 מסקנות

קיום חוק שעות העבודה והמנוחה באופן מלא, וכלשוננו, איננו מאפשר קיום כדורגל מקצועני בישראל. ישנה אפשרות מעשית, כן לקיים את שעות העבודה והמנוחה במידה רבה מאוד, ולצד זאת, לקיים כדורגל מקצועני בישראל באופן שהפגיעה בו תהיה מועטה יחסית. על מנת לאפשר קיום כדורגל מקצועני בישראל ללא עבודה בשבת יש צורך בשלושה מרכיבים:

1. להקים תשתית מתקנים שתאפשר לקיים את משחקי הליגה בו זמנית, במועדים המצומצמים שיוותרו.
2. שינויים נוספים כגון הקטנת הליגה ו/או קיצורה.
3. מתן מענה מלא לסוגיות ייחודיות הקשורות לפעילות בשבת.

1.3.1 הקמת מתקנים

לא ניתן לקיים את ליגת העל במתכונתה הנוכחית, בשני חלונות זמן שבועיים בלבד – ראשון בערב ושני בערב, כאשר 30 קבוצות משתי הליגות הבכירות, חולקות 21 מגרשים בלבד. על מנת להעריך באופן ראוי, למצב שבו לא ניתן לשחק בשבת, נדרש איצטדיון לכל קבוצה בליגת העל ובליגה הלאומית. כדי לאפשר את קיום שתי הליגות המקצועניות, מבלי לשחק בסופי שבוע, נדרשים הקמתם של 6 אצטדיונים חדשים בטווח הקצר, ועוד 4 עד 6 אצטדיונים בטווח הזמן הבינוני, כל אלה, בעלות חד פעמית של כ- 1.5 עד 2.5 מיליארדי שקלים. עלות זו כוללת את הקמת איצטדיון בלומפילד החדש, שכבר נמצא פיתרון מימוני להקמתו, בעלות של כ- 500 עד 600 מיליוני שקלים.

יש בכך חוסר הגיון כלכלי: השקעה נדרשת של מיליארדי שקלים בהגדלת מספר האצטדיונים – במטרה להקטין את השימוש האפקטיבי בכל אחד מהם.

1.3.2 קיצור הליגה

מספר השבועות בשנה, הפנויים לקיום משחקי ליגה צפוי להצטמצם ממוצע ב- 4 שבועות, בשל חגים שחלים בימי ראשון ושני. יש לקצר את ליגת העל מ- 36 מחזורים ל- 31, ואת הליגה הלאומית מ- 37 מחזורים ל- 30.

1.3.3 מתן מענה לסוגיות ייחודיות

גם לאחר הקמת המגרשים וקיצור הליגה, לא ניתן יהיה לקיים כדורגל מקצועני, ללא מתן מענה לסוגיות הבאות:

1. מענה לסוגיית השתתפותם של קבוצות ישראליות במפעלים האירופים בימי חג.
2. מענה לסוגיית השתתפותם של נבחרות ישראל בפעילות בינלאומית בשבתות וחגים.
3. מענה למקרים בהם קבוצה ישראלית המשתתפת במשחק בליגת האלופות ביום שלישי, כך שתוכל לקיים משחק ליגה במוצאי שבת.
4. מענה לנושא הפעלת המעטפת בביצוע הכנות לאותם משחקי מוצ"ש, בתחום השבת.
5. מענה לצורך הספורטיבי להתאמן בכל עת.

1.3.4 אימונים בשבתות וחגים

על מנת לקיים ליגה מקצוענית לכל דבר, נדרש לתת מענה לצורך הספורטיבי להתאמן בכל עת, לרבות בשבתות וחגים. לחילופין, ניתן לתת מענה חלקי, לצמצם את כמות האימונים בשבת, ולהעביר את שעת האימון בשבת לשעות הערב. במקרה כזה, תדרש הקמת תשתית תאורה במגרשי האימונים בעלות מוערכת בכ- 80 מיליוני שקלים נוספים. חשוב לציין, שמתווה כזה, פוגע ברמת המקצוענות, ובדאי יחליש את רמת יכולת הקבוצות להתמודד בזירה הבינלאומית.

1.4 אומדן הנזק

מעבר להשקעה הדרושה של 1.5 עד 2.5 מיליארד שקלים בשיפוץ מתקנים, מניעת המשחקים בשבת תביא לפגיעה כלכלית בענף.

כדי לכמת את הנזק שעלול להיגרם לענף, השתמשתי במודל המנבא את הירידה הצפויה בשיעורי הצפייה. במדגם מקרים בהם לא שוחק כדורגל בשבת, שיעורי הרייטינג ירדו ב- 36% בהשוואה למחזורי ליגה רגילים. אומדן זה מנבא בצורה הטובה ביותר את הפגיעה הצפויה בשווי הענף. הנזק השנתי נאמד בכ- 438 מיליוני שקלים. תחת הנחת שיעור היוון של 10%, המשקפת את היציבות בענף הכדורגל במשך עשרות שנים, **הנזק הכספי לענף ממניעת המשחקים בשבת נאמד בכ- 4.4 מיליארדי שקלים.**

אומדן הנזק לענף הכדורגל בגין מניעת המשחקים בשבת, ובהנחה שהסוגיות הייחודיות יפתרו מיליוני שקלים

היקף פעילות הענף בשנה	1,218
מידת הפגיעה הכלכלית	36%
נזק שנתי	438
שיעור היוון	10%
סיכום הנזק	4,384

1.5 סיכום

קיום חוק העבודה והמנוחה במלואו ללא סייגים וללא מתן מענה מלא לסוגיות הייחודיות, וללא השקעות משמעותיות בתשתית אינו מאפשר קיום כדורגל מקצועני בישראל ומשמעותו חיסול הענף.

קיום כדורגל מקצועני ללא משחקים בשבת יחייב:

- השקעה של כ- 1.5 עד 2.5 מיליארדי שקלים במתקנים שתתפרס על פני כ- 10 שנים
- מתן מענה לסוגיות יחודיות כגון להתאמן בשבתות וחגים, ולשחק במפעלים אירופיים
- הנזק הכלכלי בחלופה זו לענף נאמד בכ- 4.4 מיליארדי שקלים.
- נזקי המשך צפויים להיות גבוהים יותר.

בנוסף, הענקת חופשה לשחקני כדורגל יהודים בשבת, עשויה להעלות שאלות לגבי ימי החופש של השחקנים הנוצרים והמוסלמים הרבים המשתתפים בליגות המקצועניות בישראל. התחשבות שיוויינית בכל הדתות לא תשאיר ימים פנויים למשחק כלל. מהלך כזה צפוי אף לפגוע בענפי ספורט פופולריים אחרים בישראל, כגון כדורסל טניס ועוד.

בברכה, ובכבוד רב
סלע קולקר

2. רקע לחוות הדעת

משחקי כדורגל משוחקים בישראל מאז ומעולם בימי שבת. המשחקים בשבת מתקיימים בניגוד לחוק שעות עבודה והמנוחה, שמחייב מעסיקים לאפשר לעובדים לנוח ביום זה. אולם סטייה זו מהחוק, לא נאכפת, מתוך הבנה, שאכיפתה תפגע בענף הכדורגל פגיעה אנושה. לאחרונה הוגשה עתירה לבג"צ המבקשת להפסיק את קיום המשחקים בשבת.

נתבקשתי לבחון את הסוגיות הבאות:

- א. האם יש היתכנות, לשמירה מלאה על חוק שעות העבודה והמנוחה, וקיום כדורגל מקצועני בו זמנית.
- ב. אילו שינויים יש לערוך בליגות הכדורגל המקצועניות בישראל, על מנת לקיים באופן מעשי את קיומו של הענף, תוך כדי שמירה על החוק.
- ג. לאמוד את עלות השינויים הנדרשים, ואת הנזק הכספי שעלול להיגרם לענף כתוצאה מהחלת אותם שינויים.

3. השבת והכדורגל

3.1 חוק שעות העבודה והמנוחה

חוק שעות העבודה והמנוחה בישראל קובע שיום עבודה לא יעלה על 8 שעות עבודה, שבוע עבודה לא יעלה על 45 שעות עבודה ולפחות 36 שעות רצופות לשבוע יהיו המנוחה השבועית של העובד. לגבי עובד יהודי, יהיה יום השבת יום מנוחתו.

שר העבודה רשאי להתיר העסקת עובד בשעות המנוחה השבועית או בחלק מהן, אם הוא משוכנע שהפסקת העבודה למנוחה השבועית, לכולה או לחלק ממנה עלולה לפגוע פגיעה רבה בכלכלה.

3.2 הכדורגל בישראל

הכדורגל הינו ענף הספורט הפופולארי בישראל. הוא מושך מיליוני אוהדים למגרשים, ונצפה בערוצי הטלוויזיה בהיקף של עשרות מיליוני שעות שידור בשנה. הכדורגל בישראל התחיל כענף ספורט חובבני, ועבר בעשורים האחרונים, תהליך התמקצעות ומסחור, במקביל לתהליך דומה שעבר בשאר מדינות העולם.

3.2.1 מבנה הכדורגל העולמי

עולם הכדורגל מורכב משניים: נבחרות לאומיות ומועדונים פרטיים. לכל מדינה, יש נבחרת לאומית המייצגת אותה בתחרויות בינלאומיות כגון אליפות היבשת לנבחרות, וגביע העולם לנבחרות ("מונדיאל"). המועדונים לעומת זאת משתתפים במפעלים המקומיים של כל מדינה. בדרך כלל, מנהלת הליגות המקומית מארגנת שלושה טורנירים מקומיים כגון ליגה, (בישראל "ליגת העל"), גביע (בישראל "גביע המדינה") ומפעל שלישי (בישראל "גביע הטוטו").

בנוסף משתתפים המועדונים במפעלים בינלאומיים כמו אליפות היבשת. המפעל החשוב ביותר בעולם הוא ליגת האלופות של אירופה ("Champions league"), המרכז את מירב תשומת הלב העולמית, ומרכז פעילות בסדרי גודל של מיליארדי יורו בשנה. המפעל השני חשיבותו הינו הליגה האירופית ("Europa League"). בתהליך המסחור של הכדורגל העולמי נשברו הגבולות בין המדינות, ועלה מספר השחקנים הזרים. בכל המועדונים הגדולים בעולם, משחקים מספר רב של שחקנים זרים, שיש להם תפקיד בנבחרתם הלאומית, וכך גם בחלק ניכר מהמועדונים בישראל. פעמים רבות מספרם של השחקנים הזרים עולה על מספר השחקנים המקומיים. מספר השחקנים הזרים המותר בישראל הינו 6 לכל מועדון, ו-5 בו זמנית מתוך השחקנים שעל המגרש.

3.2.2 קהל הצופים והרייטינג

ללא קהל אין כדורגל. בכדורגל המודרני, מחירו של שחקן בודד יכול לעלות על 200 מיליוני יורו. רכישת שחקנים במחיר כזה, מוסברת בציפייה להגדלת ההכנסות למועדון, הן ממכירת כרטיסים ומזכרות, אך בעיקר מעלייה בשיעורי הצפייה ("רייטינג"), ועלייה במחירי זכויות השידור. הפרמטר שמניע את הענף כולו הוא הרייטינג. על מנת למקסם את הרייטינג, המועדונים עוסקים בתכנון אופטימאלי של לוח השידורים, כך שהם יפוזרו באופן שווה ככל שניתן בין ימי השבוע, ושעות הפריים טיים.

3.2.3 סנכרון מושלם

בגלל הכפילות בין הנבחרות הלאומיות ובין מועדונים, ובגלל העובדה שהשחקנים היקרים בעולם, ומוקדי הרייטינג הגבוהים ביותר, משחקים בשתי מסגרות – מסגרת מועדונים מסחרית, ומסגרת נבחרות לאומיות, ובגלל השאיפה למקסם את שיעורי הרייטינג – נדרש סנכרון ברמה מאוד גבוהה בין כל המועדונים בכל המדינות ובכל היבשות וכן בינם ובין הנבחרות הלאומיות.

3.2.4 הקונפדרציות

תחרויות הכדורגל העולמיות מאורגנות על ידי הארגון העולמי FIFA. תחתיו של FIFA פועלות הקונפדרציות – מנהלות כדורגל יבשתיות המנהלות את תחרויות הכדורגל בכל יבשת, למשל UEFA מנהלת את התחרויות באירופה.

ארגוני הכדורגל היבשתיים שמתנהלים תחת FIFA

קונפדרציה	תיאור	מספר מדינות
UEFA	ארגון הכדורגל האירופאי – אליו משתייכת ישראל	55
CAF	ארגון הכדורגל האפריקאי	54
AFC	ארגון הכדורגל האסייתי	46
CONCACAF	ארגון הכדורגל של צפון ומרכז אמריקה והאיים הקריביים	35
CONMEBOL	ארגון הכדורגל של דרום אמריקה	11
OFC	ארגון הכדורגל של אוקיניה	11
סה"כ מדינות חברות		212

3.3 ישראל ואירופה

3.3.1 התלות המוחלטת ב- UEFA

בשנת 1992, לאחר מאמצים רבים, הצליחה ישראל להתקבל כחברה ב- UEFA. לחברות ב- UEFA משמעויות רבות. נבחרת ישראל, משתתפת בטורנירים של קדם גביע העולם וקדם אליפות אירופה לנבחרות במסגרת UEFA ובלוח הזמנים שנקבע על ידה. בנוסף, ארבעה מועדונים מישראל, משתתפים מדי שנה במוקדמות שתי התחרויות האירופיות הנחשקות ביותר ועתירות הפרסים – ליגת האלופות והליגה האירופית. על מנת להיות חברה ב- UEFA חייבת ישראל להתאים את עצמה ללוח הזמנים של הכדורגל האירופי. היכולת של מועדונים ישראלים, להחתים שחקנים זרים איכותיים ולהתקדם הן במסגרות המקומיות והן במסגרות הבינלאומיות, מותנית בהשתתפותם במפעלים האירופים.

ללא סנכרון בין לוח הזמנים של הכדורגל בישראל ללוח הזמנים של הכדורגל באירופה, לא יכול להתקיים כדורגל מקצועני בישראל.

3.3.2 משחקים באירופה וחגי ישראל

משנת 1992 ועד שנת 2017, השתתפו נציגות ישראל ב- 499 משחקים במסגרת אירופית. מתוכם, כ- 40 משחקים תוזמנו ליום חג ומועד על פי לוח השנה היהודי. בממוצע, על פני 25 שנים, פעם וחצי בשנה מתרחש אירוע כזה.

מפגשים של קבוצות כדורגל ישראליות במסגרת אירופאית

1992 עד 2017

משחקים	ממוצע שנתי	%
459	18.4	92%
40	1.6	8%
499	20.0	100%

המשחק נקבע ליום חול

המשחק נקבע ליום חג ומועד יהודי

סה"כ מפגשים של קבוצות ישראליות באירופה משנת 1992

בשני מקרים בלבד, ביום כיפור של שנת 1994 וביום כיפור של שנת 2001, הצליחה ישראל לקבל את הסכמת UEFA לשנות את מועד המשחק ולקיימו ביום שלישי, יומיים לפני יום כיפור שחל ביום חמישי. ב- 33 מקרים אחרים, נאלצה הקבוצה הישראלית לחלל את החג, או לעבור על חוק שעות העבודה והמנוחה – בממוצע יותר מפעם אחת בשנה.

מפגשים של קבוצות כדורגל ישראליות במסגרת אירופאית – בימי חג ומועד יהודי

1992 עד 2017

משחקים	ממוצע שנתי	אחת לכמה שנים
10	0.4	2.5
13	0.5	1.9
10	0.4	2.5
4	0.2	6.3
3	0.1	8.3
40	1.6	0.6
20	0.8	1.3

שחקן בעיצומו של מועד יהודי שהינו יום שבתון

שחקן בעיצומו של יום צום שאינו שבתון (ט' באב וצום גדליה)

שחקן בסמוך לחג או בצאת החג, באופן שגורם לחילול

שחקן במהלך חג חנוכה

נקבע ליום כיפור והוקדם ביומיים

המשחק נקבע ליום חג ומועד יהודי

סה"כ הפרה בפועל של חוק שעות עבודה ומנוחה

3.3.3 לוח משחקים במדגם ליגות אירופאיות

לוח הזמנים האירופי קובע כי הימים שלישי, רביעי, וחמישי בשבוע, מוקדשים לפעילות במסגרת אירופית, וכי הימים שישי, שבת, ראשון ושני בשבוע, מוקדשים לקיום הליגות המקומיות.

בהתאם לכך, משחקי הליגות המקומיות באירופה יכולים להתקיים רק בימים שישי עד שני. מארגני הליגות מנסים לקבוע לוח זמנים במטרה למקסם את הרייטינג מצפייה במשחקי הליגה המקומית. ברב המדינות מתקיים משחק הפתיחה של המחזור ביום שישי בערב בסביבות השעה 21:00, שעת רייטינג גבוהה, שאיננה מתנגשת עם שאר המשחקים. כ- 45% ממשחקי המחזור משוחקים לאורך כל שעות יום שבת, וכ- 40% ממשחקי המחזור משוחקים לכל אורך שעות יום ראשון, שהינו יום המנוחה באירופה. משחק נעילת המחזור מתקיים לפעמים ביום שני, שהינו יום עבודה רגיל, בשעות הערב המאוחרות בדומה ליום שישי.

בין הליגות הבכירות ובין עצמן ישנה הבנה, המונעת חפיפה בלוח השידורים ו"קניבליזציה" של רייטינג. כך למשל באנגליה ובאיטליה יום המשחקים העיקרי הוא יום שבת שהוא היום הראשון של הסופ"ש, אולם באיטליה, יום המשחקים העיקרי הוא יום ראשון שהוא היום השני של הסופ"ש. בספרד, מתחלקים המשחקים שווה בשווה בין ראשון ושבת.

התפלגות ימי המשחק במבחר ליגות מקומיות באירופה

ליגה	משחקים במחזור	יום שישי	יום שבת	יום ראשון	יום שני	יום מרכזי בשבוע
אנגליה	10	0.25	7	2.5	0.25	שבת
צרפת	10	1	6	3		שבת
גרמניה	9	1	6	2		שבת
בלגיה	8	1	4	3		שבת
ישראל	7		4	2	1	שבת
סקוטלנד	6	0.5	5	0.5		שבת
אוסטריה	5		4	1		שבת
ספרד	10	1	4	4	1	שבת / ראשון
הולנד	9	1	4	4		שבת / ראשון
פולין	8	2	3	2	1	שבת / ראשון
קפריסין	7		3	3	1	שבת / ראשון
איטליה	10		2	7	1	ראשון
פורטוגל	9	1	3	4	1	ראשון
תורכיה	9	1	3	4	1	ראשון
נורבגיה	8		1	6	1	ראשון
שבדיה	8	1	1.5	4	1.5	ראשון
דנמרק	7	1	1	4	1	ראשון
שווייץ	5		2	3		ראשון
סה"כ	145	12	64	59	11	
התפלגות ימי המחזור	100%	8%	44%	41%	7%	

במשך 26 שבועות בשנה, מתקיים לוח משחקים אירופי בימים שלישי עד חמישי. לקבוצות הליגות המקומיות, המשתייכות לארגון UEFA אסור לקיים משחקים מקומיים בימים אלו עד חצי שעה לפני פתיחת המשחקים המאורגנים על ידי UEFA וזאת על מנת לא לפגוע ברייטינג. כך שחלון ההזדמנויות של הליגות המקומיות מוגבל מצד אחד על ידי לוח הזמנים האירופי ומצד שני על ידי שעות הרייטינג.

לוח הזמנים האירופאי לקיום משחקי כדורגל

יום ראשון	יום שני	יום שלישי	יום רביעי	יום חמישי	יום שישי	יום שבת	
כדורגל מקומי	עבודה	עבודה	עבודה	עבודה	עבודה	כדורגל מקומי	אחר הצהריים
כדורגל מקומי	כדורגל מקומי	ליגה אירופה	ליגת אלופות	ליגת אלופות	כדורגל מקומי	כדורגל מקומי	ערב

בישראל לעומת זאת, ימי המנוחה אינם שבת וראשון, אלא שישי ושבת.

לוח הזמנים האירופאי לקיום משחקי כדורגל בישראל

יום ראשון	יום שני	יום שלישי	יום רביעי	יום חמישי	יום שישי	יום שבת	
עבודה	עבודה	עבודה	עבודה	עבודה	כדורגל מקומי	כדורגל מקומי	אחר הצהריים
כדורגל מקומי	כדורגל מקומי	ליגת אלופות	ליגת אלופות	ליגה אירופה	כדורגל מקומי	כדורגל מקומי	ערב

3.4 ליגות באסיה

לצורך השוואה, ניתן להסתכל על הקונפדרציה של יבשת אסיה, אליה משתייכת ישראל מהבחינה הגיאוגרפית, אך איננה יכולה להשתתף בתחרויות מסיבות פוליטיות.

ארגון ה-AFC המאגד את התאחדות הכדורגל באסיה, בדומה ל-UEFA באירופה, מקיים את משחקי אליפות היבשת, "Asia Champions' League" בימי שני ושלישי בשבוע. בהתאם לכך, אין מדינה שמקיימת את משחקי הליגה המקומית הבכירה בימי שני ושלישי. כלומר גם באסיה, המדינות שמעוניינות לקיים כדורגל מקצועני, מיישרות קו עם לוח הזמנים היבשתי והעולמי.

התפלגות ימי המשחק במבחר ליגות מקומיות באסיה

ליגה	משחקים במחזור	יום חמישי	יום שישי	יום שבת	יום ראשון	יום מרכזי בשבוע
אירן	7	3	4	0	1	שישי
כווית	4	2	2	0		שישי
עירק	10	1	5	3	1	שישי
ערב הסעודית	7		3	3	1	שישי / שבת
קטאר	6	1	3	2		שישי / שבת
איחוד האמירויות	6	2	2	2		שישי / שבת
הונג קונג	5		2	2	1	שישי / שבת
סין	8		2	4	2	שבת
מלזיה	6			5	1	שבת
אינדונזיה	8		2	3	3	שבת / ראשון
בחריין	5		1	2	2	שבת / ראשון
הודו	5	1	1	2	2	שבת / ראשון
אוסטרליה	5		1	2	2	שבת / ראשון
דרום קוריאה	4			2	2	שבת / ראשון
סה"כ	86	10	28	32	18	
	100%	12%	33%	37%	21%	

הימים המוקצים לליגות המקומיות באסיה הינם בדרך כלל ימי חמישי עד שבת, בשונה מאירופה שם הימים הם שישי עד שני.

שתי המדינות היחידות שאינן משחקות כדורגל בשבת הינן אירן וכווית.

באופן תיאורטי, עומדת בפני ישראל האפשרות לפרוש מ-UEFA ולהצטרף ל-AFC, המקיימת את משחקי ליגת האלופות של אסיה בימים שני ושלישי, באופן שמאפשר את קיום משחקי הליגה המקומית בימי חמישי ושישי, כמו באיראן, אולם, נכון להיום, המציאות הפוליטית והספורטיבית, איננה מאפשרת לקבוצות מישראל להתמודד מול קבוצות ממדינות אסיה.

3.5 העתירה לבג"צ

3.5.1 חגיגה לאומית

עד לפני מספר שנים, משחקי הליגה הלאומית התקיימו במקביל למשחקי ליגת העל ביום שבת. משחקי ליגת המשנה לא הועברו בשידור ישיר בטלוויזיה. ביוזמת הטוטו, ומתוך כוונה למקסם את פעילות המהמרים, נדרשה מנהלת הליגות להזיז את משחקי הליגה הלאומית כך שלא יחפפו למשחקי ליגת העל. בעקבות זאת, נקבע כי 5 משחקים ישוחקו ביום שישי בצהריים, ו-3 ביום שני בערב.

זכין השידור התאים את עצמו לשינוי, והשיק תוכנית שידורים חדשה, בשם "חגיגה לאומית" שנמשכת על פני שעות הצהריים ואחר הצהריים של יום שישי, באופן שמגדיל את שעות הצפייה ומקסם את הרייטינג. המשחקים ביום שישי נקבעו בשעה כזו שחלקם עשויים להסתיים, ואף מסתיימים בפועל, לאחר כניסת השבת. העברת המשחקים משבת לשישי לא נעשתה מטעמי שמירה על חוק שעות העבודה והמנוחה, ולא מטעמי התחשבות בציבור הדתי, אלא בעקבות דרישת הטוטו.

3.5.2 עתירה ראשונה

בשנת 2016, בעקבות שינויים בלוח השידורים העולמי, ומתוך מטרה למקסם את שיעורי הצפייה, ביקשה מנהלת הליגות להזיז משחק אחד בליגה הלאומית בחזרה מיום שישי ליום שבת. בקשה זו נתקלה בהתנגדות מצד שחקני הקבוצות שומרי השבת, שכבר היו רגילים לשחק בימי שישי. בעקבות ההתנגדות הגיעו מנהלת הליגות והשחקנים להסכמה על "סטטוס קוו", כך שמשחקי ליגת המשנה יישארו בימי שישי, ומאידך גם לא תשונה שעת המשחק, שכאמור עשו להסתיים לאחר כניסת השבת.

3.5.3 עתירה שניה

בעקבות התפתחויות אלו, הוגשה עתירה נוספת לבג"צ על ידי התנועה למדינה יהודית בחודש נובמבר 2015. על פי העתירה, נדרש היועץ המשפטי לממשלה לשים קץ לעובדה שפעילות הכדורגל בישראל מהווה הפרה של חוק שעות העבודה והמנוחה באחת משתי הדרכים:

1. לאכוף את החוק – כך שלא יתקיימו משחקים בשבת.
2. להעניק היתר עבודה לכל פעילות הכדורגל.

העתירה מדגישה את זכותו של הכדורגלן לקבל את מלוא המנוחה בשבת ובחג, וכלשון העתירה:

"מדוע זה לא ימליץ הצוות הבין משרדי שהושיבה על המדוכה שרת התרבות והספורט, על שמירת זכויות היסוד של שחקני הכדורגל, ובכללם: זכויות המגן שלהם כעובדים מועסקים שמשפט העבודה חל על העסקתם, זכותם לחופש דת ומצפון, זכותם לשוויון הזדמנויות, וזכותם המלאה למנוחה שבועית כדין בחיק משפחתם וחבריהם."

השאלה העומדת לפני היא, האם הרצון הלגיטימי, והשאיפה להעניק זכויות מלאות לכל כדורגלן כאמור, איננה עומדת בניגוד לשאיפה לקיום כדורגל מקצועני בישראל – שאף היא לגיטימית. והאם ההתנגשות בין שני הרצונות, עלול לגרום לנזק כלכלי לענף.

אין בכוונתי להביע עמדה ערכית בנושא, אלא רק לבחון את ההתכנות, ולאמוד את המשמעות הכלכלית, של העדפת מערכת זכויות ואמונות אחת, על פני מערכת זכויות ואמונות אחרת.

4. בדיקת ההתכנות

בשלב ראשון, בחנתי, את המשמעות של החלטת מגבלות לא לשחק בשבת תחת מערכת האילוצים הקיימת. הבחינה מתייחסת לקיום מלא של חוק שעות העבודה ומנוחה, כלומר הנחת היסוד היא שאין לקיים כל פעילות הקשורה לכדורגל מכניסת השבת ועד לצאתה, ומכניסת החג ועד לצאתו.

4.1 מערכת האילוצים הקיימת

4.1.1 לוח זמנים עולמי

העונה חייבת להיפתח בסביבות אוגוסט ולהסתיים במאי, כדי להתאים לטורנירים בין לאומיים. בסך הכל העונה צריכה להתקיים בתוך פרק זמן של כ- 35 שבועות. במשך 26 שבועות, לא ניתן לקיים משחקים בימי שלישי עד חמישי עד חצי שעה לפני פתיחת המשחקים המאורגנים על ידי UEFA.

4.1.2 נבחרות לאומיות

בכל עונה כ-5 שבועות ספורטיביים מוקדשים לפעילות הנבחרות הלאומיות. בשבועות אלה, הקבוצות חייבות לשחרר את שחקניהם הישראליים המוזמנים לנבחרת ישראל, והן את השחקנים הזרים המוזמנים לנבחרותיהם, כבר ביום שני בבוקר, כך שלא ניתן לשחק ביום שני בערב.

4.1.3 מזג אוויר

ישראל מדינה חמה. בשבועות הראשונים של העונה, סביב חודש אוגוסט, לא ניתן לשחק בשעות הצהריים החמות. המשחקים המוקדמים ביותר מתחילים בסביבות השעה 19:00 וככל שהחורף מתקרב, מוקדמת ל 16:00.

4.1.4 זמני התאוששות לספורטאי

שחקני כדורגל זקוקים למנוחה ספורטיבית, הנקבעת בהתאם ללוח המשחקים שלהם. בדרך כלל יום המנוחה, בו מתקיים אימון קל בלבד הוא היום שלאחר משחק. בין שני משחקים תחרותיים חייבת להיות הפסקה של לפחות יומיים¹. למשל, אם שחקן משתתף במסגרת בינלאומית כלשהי, נבחרות או צ'מפיונס ליג, ביום שלישי, אי אפשר לשבץ משחק של קבוצתו בימים ראשון או שני, כך שהאפשרות היחידה לקיום משחק כזה היא ביום שישי או שבת.

4.1.5 רייטינג

מעבר לכל השיקולים הטכניים והמקצועיים, אין היגיון לקיים ליגה מקצוענית ללא צופים. שעות העבודה בישראל, בשילוב עם עומסי התנועה הם כאלה, שלא מאפשרים לקיים משחקים עם קהל רב באמצע השבוע לפני השעה 20:30. ביום שישי הרייטינג נמוך יחסית בכל שעות היום, וביום שבת מתאפשר הרייטינג הגבוה ביותר.

4.1.6 אצטדיונים

המשחקים בליגת העל מתקיימים ב- 9 אצטדיונים אותם חולקים 19 קבוצות, מהן 14 קבוצות ליגת העל ו-5 קבוצות מהליגה הלאומית וליגה א', שבהעדר מתקן ראוי, נאלצות להשתמש במתקני ליגת העל. האצטדיון בנתניה משמש 3 קבוצות מליגת העל, והאצטדיונים בירושלים ובפתח תקוה משמשים בסך הכל 4 קבוצות כל אחד.

11 אצטדיונים נוספים משמשים את קבוצות הליגה הלאומית, כך שבסך הכל משחקי ליגת העל והליגה הלאומית מתקיימים ב- 20 אצטדיונים המשמשים 35 קבוצות, לרבות 14 קבוצות מליגת העל, 16 קבוצות מהליגה הלאומית ו- 5 קבוצות מליגה א'.

¹ http://worldfootballacademy.com/wp-content/uploads/2012/05/WFA_Study-on-recovery-days.pdf

רשימת האצטדיונים המשרתים את קבוצות ליגת העל והליגה הלאומית לעונת 2016/17

אצטדיון	ליגת העל	ליגה לאומית	ליגה א	סה"כ
1 נתניה	מכבי ת"א, מכבי נתניה, הפועל רעננה	3		3
2 המושבה	מכבי פ"ת, בני יהודה	2		4
3 סמי עופר	מכבי חיפה, הפועל חיפה	2	2	2
4 עכו	הפועל עכו, בני סכנין	2	2	2
5 טדי	בית"ר י-ם	1	1	4
6 אשקלון	הפועל אשקלון	1	1	1
7 אשדוד	מ.ס.ע. אשדוד	1	1	1
8 ק"ש	הפועל ק"ש	1	1	1
9 טרנר	הפועל ב"ש	1	1	1
9	סיכום ביניים ליגת העל	14	3	19
10 רמלה	בית"ר ת"א רמלה, הפועל מרמורק	2	2	2
11 עפולה	הפועל עפולה, הפועל חדרה	2	2	2
12 נשר	עירוני נשר	1	1	2
13 הרצליה	מכבי הרצליה	1	1	2
14 לויטה	הפועל כפ"ס	1	1	2
15 עילוט	מכבי אחי נצרת	1	1	1
16 גרין	הפועל נצרת עלית	1	1	1
17 גרונדמן	הפועל ניר רמה"ש	1	1	1
18 הברפלד	הפועל ראשל"צ	1	1	1
19 אצטדיון ר"ג	הפועל ר"ג	1	1	1
20 לוד	הפועל בני לוד רכבת	1	1	1
20	סה"כ	14	16	35

באופן תדיר קורה ששתי קבוצות מארחות באותו מחזור, באותו מגרש ביתי. מכיוון שבין שני משחקים המתקיימים באותו האצטדיון דרוש זמן הכשרה של כ- 4 שעות, מתעורר קושי לקיים את שני המשחקים באותו יום – אלא אם כן מדובר ביום שבת. באופן תיאורטי, יכול להיות שבמחזור אחד, יהיו 3 קבוצות (מכבי תל אביב, מכבי נתניה, והפועל רעננה) המארחות באותו מגרש. בכמות האצטדיונים הנוכחית, לא ניתן יהיה לקיים מחזור כזה, מבלי לשחק בשבת. זמן ההערכות של צוותי השידור למשחק מרכזי יכולה להמשך גם 9 או 10 שעות.

4.1.7 לוח הזמנים נגזר מהאילוצים הקיימים

על פי לוח הזמנים הנוכחי, ישנם 6 חלונות זמן בהם ניתן לשבץ את משחקי ליגת העל, בשעות רייטינג: בימים ראשון ושני בערב לאחר השעה 20:00, ובימי שישי ושבת לאורך כל היום, בכפוף לעומסי חום בקיץ, ושיקולי רייטינג נמוך יותר בשישי מאשר בשבת.

לוח הזמנים לקיום משחקי כדורגל בישראל תחת האילוצים הקיימים – לפני המגבלה לא לשחק בשבת

יום ראשון	יום שני	יום שלישי	יום רביעי	יום חמישי	יום שישי	יום שבת
עבודה	עבודה	עבודה	עבודה	עבודה	כדורגל מקומי	כדורגל מקומי
כדורגל מקומי	כדורגל מקומי	ליגת אלופות	ליגת אלופות	ליגה אירופה	כדורגל מקומי	כדורגל מקומי

לוח המשחקים בשבת, הוא חלון הזמן היקר ביותר מנקודת מבטו של המשבץ. זהו יום המנוחה המלא היחיד בישראל. באופן מסורתי, משוחקים בו מרבית המשחקים, וקהל האוהדים רגיל מזה עשרות שנים לצורך כדורגל בשבת החל מהשעה 17:00 – השעה המיתולוגית של התוכנית "שירים ושערים" ברשת ב'. ניתן ביום זה לקיים ארבעה משחקים ברצף בזה אחר זה וליצור חגיגת רייטינג בכמה ערוצים במקביל על פני 8 וחצי שעות.

4.2 אי קיום משחקים בשבת

קיום חוק שעות עבודה ומנוחה, יחייב לא להעסיק שחקנים יהודים, וכן לא להעסיק עובדים יהודים בכל פעילות הקשורה למעטפת של המשחקים, בימי שבת ובימי החג היהודים, מכניסת השבת או החג ועד צאתם, וזאת לרבות קיום אימונים, נסיעות, התארגנות למשחק של גופי התקשורת והאדמיניסטרציה, וקיפול המשחק בסופו.

במידה ויאסר לשחק בתחום השבת, ומשום שבחודשי החורף, השבת נכנסת בשעה 16:00, המשחק המאוחר ביותר בימי שישי יוכל להתחיל בשעה 13:00 – שעה שאיננה מתאימה לקיום משחקי כדורגל מקצועני. בחודשי הקיץ לעומת זאת, אופציית שישי בצהריים איננה רלבנטית כלל, בשל החום הכבד.

זמני כניסת שבת ויציאת שבת במהלך עונת הכדורגל

מחזור	תאריך צפוי	זמן כניסת השבת	זמן יציאת השבת
1	אוג-19	18:45	19:55
2	אוג-26	18:35	19:45
3	ספט-09	18:20	19:30
4	ספט-16	18:10	19:20
5	ספט-23	18:00	19:10
6	ספט-30	17:50	19:00
7	אוק-14	17:35	18:45
8	אוק-21	17:25	18:35
9	אוק-28	17:20	18:20
10	נוב-04	16:10	17:25
11	נוב-25	16:00	17:15
12	דצמ-02	16:00	17:15
13	דצמ-09	16:00	17:15
14	דצמ-16	16:00	17:15
15	דצמ-23	16:05	17:20
16	דצמ-30	16:10	17:25
17	ינו-06	16:15	17:30
18	ינו-13	16:20	17:35
19	ינו-20	16:25	17:40
20	ינו-27	16:30	17:45
21	פבר-03	16:40	17:55
22	פבר-10	16:45	18:00
23	פבר-24	16:55	18:10
24	מרץ-03	17:00	18:15
25	מרץ-10	17:10	18:25
26	מרץ-17	17:15	18:25
27	מרץ-24	18:15	19:30
28	מרץ-31	18:20	19:35
29	אפר-07	18:25	19:40
30	אפר-14	18:30	19:45
31	אפר-21	18:35	19:50
32	אפר-28	18:40	19:55
33	מאי-05	18:45	20:00
34	מאי-12	18:50	20:05
35	מאי-19	18:55	20:10
36	מאי-26	19:00	20:15

מכיוון שזמן ההתארגנות למשחק נע בין 4 ל 9 שעות, במוצאי שבת לא יהיה ניתן לקיים משחקים מבלי להפר את חוק שעות עבודה ומנוחה על ידי עובדי המעטפת היהודים.

קיום החוק כלשונו וכפשוטו תגרור משמעויות רבות, להלן המשמעויות הבולטות שבהן:

1. לא ניתן לקיים משחקים בימי שישי בימי שבת ובימי חג.
2. לא ניתן לקבוצות ישראליות להשתתף במפעלים האירופאים.
3. לא ניתן להתאמן בערב שישי, בשבת, בערבי חג ובחג.

4.2.1 אי קיום משחקים בשבת ובחג

תחת מגבלה זו, הזמן היחיד שיוותר לקיום משחקים הוא ביום ראשון וביום שני מהשעה 20:00 ואילך.

לוח הזמנים לקיום משחקי כדורגל בישראל - תחת אי קיום משחקים בשבת

יום ראשון	יום שני	יום שלישי	יום רביעי	יום חמישי	יום שישי	יום שבת	אחר הצהרים
עבודה	עבודה	עבודה	עבודה	עבודה	מנוחה	מנוחה	
כדורגל מקומי	כדורגל מקומי	ליגת אלופות	ליגת אלופות	ליגה אירופה	מנוחה	מנוחה	ערב

מגבלה זו תכביד מאוד על קיום הליגות המקצועניות בישראל, אך עדין ניתן יהיה לקיים אותן, בכפוף לביצוע מספר שינויים, כמפורט בהמשך.

4.2.2 השתתפות הקבוצות במפעלים האירופאים

לא ניתן יהיה לקבוצות הישראליות להשתתף במפעלים האירופאים. כאמור, שיבוץ המשחקים נעשה על ידי UEFA ללא התחשבות בלוח השנה היהודי. בתוך שנה או שנתיים לכל היותר, קבוצה ישראלית תאלץ לא להופיע למשחק במסגרת אירופאית. המשמעות המיידית הצפויה הינה הדחה של ישראל מהמפעלים האירופאים.

המשמעות של מהלך כזה, הוא נידוי של קבוצות ישראליות ונבחרת ישראל ממשפחת הכדורגל העולמית. כתוצאה מכך לא ניתן יהיה למשוך שחקנים זרים לישראל, וגם לא לשמר שחקנים ישראלים מצטיינים בקבוצות הישראליות.

תנאי זה לבדו – משמעו מכת מוות לכדורגל המקצועני בישראל.

4.2.3 לא ניתן להתאמן בשבת ובחג

שחקן כדורגל מקצועני מחויב לקיים אורח חיים ספורטיבי וקפדני. מניעה להתאמן בשבת תפגע קשות ביכולתו של השחקן להיות בשיא הכושר במועדי המשחקים, והוא לא יוכל להיחשב לשחקן מקצועני. האיסור כולל גם אימונים בחג, מה ששולל קיומו של לוח זמנים ספורטיבי לחלוטין. למשל, בחודש תשרי, במשך 24 ימים, שחקן יצטרך לנוח ולא להתאמן בכ- 10 עד 12 מתוכם. אין ספורטאי מקצועני שיכול לקיים תנאי כזה.

רצונו של אדם להעמיד בראש סדר העדיפויות שלו את שמירת השבת והחג היא לגיטימית כשלעצמה, אולם היא עומדת בסתירה חזיתית ליכולתו להיות ספורטאי על, הנחשב למקצוען בתחומו. בכל ההיסטוריה של הספורט הישראלי והיהודי, לא ניתן להצביע על מקרה שבו ספורטאי, הגיע לרמת מצוינות בינלאומית, תוך כדי שמירה על מנוחה מלאה בשבת ובחג.

האיסור על אימונים בשבת ובחג לבדו – משמעו מכת מוות לכדורגל המקצועני בישראל.

4.3 מסקנה - אין התכנות

המסקנה החד משמעית העולה מהניתוח לעיל, היא שקיום חוק שעות העבודה והמנוחה באופן מלא, וכלשוננו, איננו מאפשר קיום כדורגל מקצועני בישראל.

5. האפשרות לקיום דואלי סביר

נתבקשתי לבחון מה היא האפשרות המעשית, לקיום כדורגל מקצועני בישראל באופן שהפגיעה בו תהיה המועטה ביותר האפשרית, ולצד זאת, ניתן יהיה לקיים את חוק שעות העבודה והמנוחה באופן כמעט מלא, תוך מתן מענה לסוגיות נקודתיות בלבד, וכן מהם השנויים הדרושים על מנת לקיים את הליגות המקצועניות תחת אילוצים אלו.

5.1 מתן מענה לסוגיות ייחודיות

גם לאחר הקמת המגרשים וקיצור הליגה, לא ניתן יהיה לקיים כדורגל מקצועני, ללא מתן מענה לסוגיות הבאות:

1. מענה לסוגיית השתתפותם של קבוצות ישראליות במפעלים האירופים בימי חג.
2. מענה לסוגיית השתתפותם של נבחרות ישראל, בוגרת צעירה ונוער, לשחק משחקים בינלאומיים בשבתות ובחגים.
3. מענה למקרים בהם קבוצה ישראלית המשתתפת במשחק בליגת האלופות (לרבות מוקדמות) ביום שלישי, כך שתוכל לקיים את משחק הליגה שלה שאמור להתקיים ביום ראשון או שני, למוצאי שבת.
4. מענה לנושא הפעלת המעטפת בביצוע הכנות לאותם משחקי מוצ"ש, בתחום השבת. מספר המקרים בשנה הצפוי בטווח הקרוב נע בין 2 ל- 6.
5. מענה לצורך הספורטיבי להתאמן בכל עת. (לחילופין – ראה פרק 5.3.2)

5.2 השינויים הנדרשים

חלונות הזמן הפנויים למשחקי ליגה צפויים להצטמצם מ- 6 חלונות, 4 בשבת, 1 בראשון ו- 1 בשני, ל- 2 חלונות בלבד בראשון ובשני. קיום משחקים בשעות חופפות יחייב הקמת מתקנים ראיניים חדשים המאפשרים לקיים את הליגות המקצוענים. כמו כן, בעקבות האיסור לשחק בשבת, מספר השבועות בשנה הפנויים לקיום מחזור ליגה צפוי להצטמצם מ- 35 ל- 31, בשל 4 שבועות בממוצע בשנה בהן חלים חגי ישראל בימי ראשון – שני. כדי לקיים את שתי הליגות המקצועניות בישראל תחת המגבלות לא לשחק בשבת, ובמתן מענה לסוגיות שתוארו לעיל, יידרשו השינויים הבאים:

1. הקמת 6 עד 12 מתקנים חדשים, כמפורט בהמשך.
2. השקעה בתאורה ובסידורי לינה במגרשי האימון בליגת העל והליגה הלאומית (30 מתקנים), באופן שיאפשר קיום אימונים במוצאי שבת.
3. צמצום מספר המחזורים בליגת העל מ- 36 ל- 31 על ידי ביטול סיבוב פליאוף אחד.
4. צמצום מספר המחזורים בליגה הלאומית מ- 37 ל- 30 על ידי ביטול הפליאוף.

באופן זה, חילול השבת המתקיים כיום כתוצאה מקיום כדורגל מקצועני יצטמצם באופן ניכר, ושתי הליגות המקצועניות יוכלו להתקיים תוך פגיעה ספורטיבית קלה בלבד. ניתן אף יהיה להמשיך לקיים את משחקי גביע המדינה וגביע הטוטו, אולם מרווח התמרון לשיבוץ משחקים אלה, שכבר היום הוא קטן ממילא – יצטמצם עוד יותר.

במקרה של ביטול משחקי ליגה בשל תקלה כגון שביתה, או חשש בטחוני, קיום הליגות יהיה מוטל בספק רב.

6. בחינת הנזק הכלכלי

6.1 שווי ענף הכדורגל הישראלי

6.1.1 תקציבי הגופים

תקציב קבוצות ליגת העל בישראל נאמד בכ- 500 מיליוני שקלים בשנה, וביחד עם תקציב ליגת המשנה נאמדים בכ- 600 מיליוני שקלים בשנה. בנוסף לתקציבי הקבוצות עצמן, ההתאחדות לכדורגל ומנהלת הליגות המקצועניות מנהלות תקציבי הכנסה בהיקף של כ- 100 מיליוני שקלים וכ- 30 מיליוני שקלים בהתאמה.

סך תקציבי הגופים, המהווים מדד לשווי השנתי של ענף הכדורגל בישראל, מסתכמים בכ- 720 מיליוני שקלים. לסכום זה יש להוסיף פעילות היקפית, שאיננה מהווה חלק מתקציבי הגופים וכוללת סעיפים כגון הוצאות קהל האוהדים, אחזקת מתקנים, קיום בתי ספר לכדורגל, הכנסות הטוטו המשויות לענף, ועוד.

היקף תקציבי הגופים בכדורגל הישראלי המקצועני – הערכה לעונת 2017/18

מיליוני שקלים

גוף	תקציב שנתי
ליגת העל	516
ליגה לאומית	75
סה"כ ליגת העל וליגה לאומית	591
ההתאחדות לכדורגל	98
מנהלת הליגות המקצועניות	34
סה"כ תקציבי הגופים	723
פעילות ישירה שאיננה בתקציבי הגופים	295
סה"כ פעילות ישירה	1,018
פעילות עקיפה	200
סה"כ ענף הכדורגל בישראל	1,218

ביחד עם הפעילות העקיפה נאמד היקף ענף הכדורגל בישראל בכ- 1.2 מיליארד שקלים מדי שנה.

6.1.2 הטוטו

למועצה להסדר הימורים בספורט (להלן: "הטוטו") המפעילה את משחקי הימורים מהמותגים "טוטו" ו"Winner", הכנסות המסתכמות בכ- 3.2 מיליארדי שקלים לשנת 2016 המהוות צמיחה של 80% לעומת שנת 2012. מתוך הכנסות אלו, רב מכריע של 70%, נובע מענף הכדורגל, וכ- 26% נובע מענף הכדורסל.

הכנסות ה"טוטו" לשנת 2016

מיליוני שקלים

סעיף הכנסה	הכנסה	אחוז
הכנסות מכדורגל	2,240	70%
הכנסות מכדורסל	832	26%
שאר הענפים	128	4%
הכנסות	3,200	100%

הכנסות הטוטו מענפי הכדורגל מסתכמות בכ- 2.2 מיליארדי שקלים, כ- 90% מתוכם נובעים מענפי כדורגל בינלאומיים, וכ- 230 מיליוני שקלים המהווים כ- 7% מהכנסות הטוטו, נובעים מענף הכדורגל הישראלי. סכום זה, של כ- 230 מיליוני שקלים, נשאר יציב בשנים האחרונות, אולם שיעורו מכלל פעילות הטוטו ירד מכ- 13% לכ- 7% כאמור.

הכנסות ה"טוטו" מענף הכדורגל לשנת 2016

מיליוני שקלים

סעיף הכנסה	הכנסה	אחוז
כדורגל חו"ל	2,011	90%
כדורגל ישראלי	229	10%
הכנסות מכדורגל	2,240	100%

עד שנת 2016 הייתה קשורה ההתאחדות לכדורגל בהסכם שיווק עם הטוטו בהיקף של 80 מיליוני שקלים. כחלק מההסכם, הטוטו שימש כספונסר הראשי של ליגת העל שנקראה ליגת "טוטו". התמורה של 80 מיליוני שקלים שולמה על ידי הטוטו לקבוצות ליגות העל בחלוקה הבאה: 29.5 מיליון בגין מטרות אסטרטגיות, 27 מיליון בגין תפעול, ו-24 מיליון בגין מיתוג.

מרכיבי הסכם השיווק עם הטוטו 2013

מיליוני שקלים

תמורה בגין	סכום
מטרות אסטרטגיות	29.5
החלק התפעולי	26.5
החלק המיתוגי	24.0
סה"כ	80.0

בשנת 2016 הוגשה עתירה לבג"צ על ידי מנהלת ליגת העל לנשים בכדורסל, שטענה כי הטוטו מפלה לטובה את ענף הכדורגל, ומקפח ענפים אחרים. בעקבות העתירה, הוקפא ההסכם המסחרי בין הטוטו ובין מנהלת הליגה. נכון לשנת 2017 היקף ההסכם המסחרי עם הטוטו צומצם מ-80 מיליוני שקלים ל-29 מיליוני שקלים, והטוטו חדל מלשמש ספונסר של ליגת העל. מנהלת הליגות נמצאת במשאם ומתנים להתקשרות עם ספונסר חליפי.

בנוסף להסכם המסחרי שעומד כרגע על 29 מיליוני שקלים בלבד, קבוצות הכדורגל נתמכות על ידי הטוטו בסכומים נוספים, על פי קריטריונים של ועדת לוביצקי, בסך של כ-12 מיליוני שקלים לקבוצות ושל כ-16 מיליוני שקלים להתאחדות לכדורגל. בסה"כ הטוטו מעביר לקבוצות ולהתאחדות לכדורגל סכום שנתי הנאמד בכ-57 מיליוני שקלים.

תמיכות הטוטו בגופי המתקצבים - 2016

מיליוני שקלים

סעיף	סכום לשנה
הסכם מסחרי - ליגת העל	19
הסכם מסחרי - ליגה לאומית	4
הסכם מסחרי - גביע הטוטו	6
סה"כ הסכם מסחרי	29
תמיכות על פי קריטריונים ענפיים	12
סך כספי הטוטו המגיעים לקבוצות	41
כספי טוטו נוספים המגיעים להתאחדות	16
סה"כ	57

6.1.3 השקעות בעלים

סך הזרמות הבעלים לקבוצות ליגת העל מוערכות בכ-180 מיליוני שקלים בשנה, ובממוצע כ-13 מיליוני שקלים לקבוצה. סך הזרמות הבעלים לקבוצות הליגה הלאומית מוערכות בכ-40 מיליוני שקלים בשנה ובממוצע בכ-2.5 מיליוני שקלים לקבוצה.

הערכת השקעות בעלי הקבוצות בליגת העל ובליגה הלאומית מיליוני שקלים

ליגה לאומית	ליגת העל	
40	180	השקעות בעלים
16	14	קבוצות
2.5	12.9	תמיכת בעלים ממוצעת לקבוצה

6.1.4 ערוצי הספורט

שני גופי שידורי הספורט המובילים בישראל הינם קבוצת צ'רלטון המשדרת באפיקים ספורט1, ספורט2, ספורט3 וספורט4, וקבוצת ערוץ הספורט, המשדרת באפיקים ספורט5, ספורט +5, ספורט5 לייב, ספורט5 גולד, וספורט5 HD.

עלות חבילת ערוצים של צ'רלטון היא 67 שקלים לחודש, ועלות חבילת אפיקי ערוץ הספורט היא 52 שקלים בחודש. על סמך ההערכה, שכ- 250 אלפי בתי אב משלמים דמי מנוי לצ'רלטון, וכ- 100 אלף בתי אב משלמים דמי מנוי לערוץ הספורט, סך דמי המנוי המשולמים בישראל נאמדים בלמעלה מ- 240 מיליוני שקלים בשנה.

הערכת הכנסות ערוצי הספורט מדמי מנוי מיליוני שקלים

שם הזכיון	הערכת מספר בתי אב משלמים	דמי מנוי חודשיים	שיעור נטישה בחודשי הקיץ	הערכת הכנסה שנתית
צ'רלטון	250,000	67	50%	184
ערוץ הספורט	100,000	52	50%	57
סה"כ				241

בשנת 2016 התקיים מכרז למכירת כלל זכויות שידור הכדורגל הישראלי, בו התעניינו מלבד צ'רלטון וערוץ הספורט, לפחות שני גופים נוספים, ואחד מהם אף התמודד על זכייה במכרז. צ'רלטון זכתה במכרז, ורכשה את מלוא זכויות השידור בתמורה לסכום של 126.6 מיליוני שקלים בשנה, למשך 4 שנים. על פי תנאי המכרז, סכום זה צפוי לעלות לכ- 139 עד 141 מיליוני שקלים החל מהשנה השנייה. צ'רלטון מכרה חלק מזכויות אלו, לערוץ הספורט בתמורה לסכום שאיננו גלוי. על פי תוכנית עסקית שנערכה עבור אחד הגופים, עלות ההפקה השנתית של כלל שידורי הכדורגל בישראל נאמדת בכ- 9.3 מיליוני דולר.

סך הוצאות הכרוכות בשידורי כדורגל ישראלי, הכוללות את דמי הזיכיון ועלות ההפקה נאמדות בכ- 173 מיליוני שקלים. תחת הנחת שיעור רווחיות סביר של 10%, סך הכנסות ערוצי הספורט מפעילות כדורגל ישראלי נאמד בכ- 192 מיליוני שקלים.

אומדן הכנסות כל ערוצי הספורט מפעילות כדורגל ישראלי מיליוני שקלים

סעיף	סכום לשנה
הוצאות זיכיון	140
הוצאות הפקה	33
סה"כ הוצאות	173
הערכת רווחיות בשיעור 10%	19
סך הכנסות מיוחסות לכדורגל ישראלי	192
סך ההכנסות בניכוי הוצאות הזיכיון	52

6.1.5 מכירת כרטיסים

סך ההכנסות ממכירת כרטיסים בליגת העל נאמד בכ- 105 מיליוני שקלים בשנה. מתוכם, כ- 10% מועבר להתאחדות לכדורגל ע"י הקבוצות. כמות הקהל בשנה נאמדת בכ- 1.7 מיליוני צופים, ומחיר הכרטיס הממוצע נע סביב 60 שקלים.

6.1.6 מתקנים

המשחקים בליגת העל והליגה הלאומית מתקיימים ב- 20 אצטדיונים, מהם חמישה אצטדיונים מודרניים. אצטדיון סמי עופר בחיפה, שעלות הקמתו הסתכמה בכ- 600 מיליוני שקלים, ועוד ארבעה אצטדיונים מודרניים: בנתניה, פתח תקוה, ירושלים ובאר שבע, שעלות הקמתם נעה סביב 300 מיליוני שקלים. עלות האחזקה השנתית של האצטדיונים החדשים נעה סביב 7 עד 10 מיליוני שקלים.

סך עלות האחזקה של 20 האצטדיונים המשמשים את שתי הליגות המקצועניות, נאמדת בכ- 90 מיליוני שקלים בשנה. הגוף העיקרי שמממן את אחזקת האצטדיונים הוא העיריות, אשר בדרך כלל משכירות את המתקנים לקבוצות תמורת דמי שכירות לכל משחק.

הערכת עלות אחזקה שנתית של המתקנים הקיימים מיליוני שקלים

סוג אצטדיון	כמות אצטדיונים	הערכת עלות אחזקה שנתית	סה"כ אחזקה שנתית
אצטדיונים חדשים – ליגת העל	6	8	48.0
אצטדיונים ישנים – ליגת העל	3	3.5	10.5
אצטדיונים ליגה לאומית	12	2.5	30.0
סה"כ	20		88.5

דמי השכירות נעים בטווח רחב, החל מכ- 7,000 שקלים למשחק במגרשים הקטנים, ועד לכ- 100,000 שקלים למשחק באצטדיון חדיש. להערכתי, ההכנסות בעלי המתקנים מהשכרה לפעילות הליגות המקצועניות מסתכמות בכ- 10 עד 20 מיליוני שקלים. היתרה – בסך של כ- 70 מיליוני שקלים, מהווה השקעה של העיריות בענף הכדורגל בישראל, או לחילופין, מקוזזת חלקית על ידי השכרה לצדדים שלישיים.

6.1.7 תמיכה ממשלתית

בעקבות צמצום תמיכת הטוטו כמפורט לעיל, החל משנת 2016 נתמך ענף הכדורגל על ידי גופים ממשלתיים שונים, ועבור סעיפי תמיכה שונים, בסכום מצטבר של כ- 44 מיליוני שקלים בשנה.

6.1.8 פרסום על ידי הקבוצות

על פי נתוני הבקרה התקציבית, סך הכנסות קבוצות ליגת העל מפרסום מסתכם בכ- 70 מיליוני שקלים בשנה.

6.1.9 ספונסר לליגת העל

בעקבות סיום הסכם הזכינות עם הטוטו, פועלת מנהלת ליגת העל לאיתור ספונסרים חליפיים לליגות. על פי ההערכה, סך ההכנסות מספונסרים עשוי להסתכם בכ- 20 מיליוני שקלים.

6.1.10 הכנסות מ- UEFA ו- FIFA

על פי דוחות ההתאחדות לכדורגל, הכנסות מהגופים המארגנים את פעילות הכדורגל העולמית, UEFA ו- FIFA הסתכמו בכ- 28 מיליוני שקלים בשנת 2016.

6.1.11 הכנסות נוספות ועקיפות

ההיקף הכספי של 1 מיליארד שקלים בשנה, איננו כולל סעיפים נוספים כגון: הכנסות הקבוצות מ- UEFA כתוצאה מההפעלה למפעלים האירופים בשווי מיליוני יורו, הכנסות ממכירת כרטיסים וזכויות שידור ממפעלים אלו, רכישת מוצרי צריכה על ידי האוהדים, הכנסות נוספות לגופי התקשורת כתוצאה ממכירת פרסומות, הכנסות משרדי הכרטיסים בגין עמלת מכירת כרטיסים ועוד. כ- 70% מסך פעילות הכדורגל בישראל ממומן על ידי קהל האוהדים, ואילו תרומת בעלי הקבוצות לענף נאמדת בכ- 18%, ותרומת הגופים הממשלתיים לרבות עיריות נאמדת בכ- 10%.

ענף הכדורגל בישראל – חלוקה למקורות הכנסה מיליוני שקלים

מקור הכנסה	לשנה נורמטיבית	באחוזים
קהל האוהדים	856	70%
בעלי הקבוצות	220	18%
תמיכת ממשלה ועיריות	114	10%
תמיכה בינלאומית	28	2%
סה"כ	1,218	100%

האוהדים מוציאים את כספם בשלל דרכים: רוכשים מנויים וכרטיסים למשחקי הליגות והנבחרות בסכומים של אלפי שקלים בשנה, רוכשים ערוצי טלוויזיה לצפייה בעלות שנתית של אלפי שקלים, צופים בפרסומות הבאות לידי ביטוי בהכנסות נוספות לגופי השידור, משתתפים במשחקי הימורים של הטוטו, צורכים עיתונות ספורט אינטרנטית, משתמשים באמצעי תחבורה על מנת להגיע למשחקים וללוות את קבוצתם אל משחקי הבית, אל משחקי החוץ בישראל, ואל משחקי החוץ בחו"ל בעלות של אלפי יורו, רוכשים מזון ושתייה במזנוני האצטדיון ומידי הרוכלים מחוצה לו, רוכשים "מרצ'נדייז" לרבות חולצות, צעיפים, אביזרים נלווים, כרטיסי איסוף, ועוד. רק הסעיף האחרון ברשימה זו, איסוף כרטיסי "סופרגול" נאמד בכ- 45 מיליוני שקלים בשנה. אני מעריך את הפעילות העקיפה בסכום מינימאלי של 200 מיליוני שקלים בשנה.

6.2 סיכום שווי הענף

היקף ענף הכדורגל בישראל – הערכה לעונת 2017/18 מיליוני שקלים

ליגת העל	ליגה לאומית	ההתאחדות לכדורגל	מנהלת הליגות	סיכום ביניים תקציבי הגופים	פעילות שאיננה בתקציבי הגופים	סה"כ ענף הכדורגל בישראל	%
טוטו	37	4	16	57	173	230	23%
השקעות בעלים	180	40		220		220	22%
ערוצי הספורט בעלות זכויות השידור	90	22	14	140	52	192	19%
הכנסות ממכירת כרטיסים	95	5	11	111		111	11%
פרסום על ידי הקבוצות	70	4		74		74	7%
תמיכת עיריות בתחזוקת מתקנים				0	70	70	7%
תמיכה ממשלתית	44			44		44	4%
הכנסות מהתאגדיות בינלאומיות			28	28		28	3%
פרסום התאחדות ומנהלת		5	20	25		25	2%
התאחדות אחר		24		24		24	2%
סה"כ הפעילות הישירה	516	75	98	723	295	1,018	100%
פעילות עקיפה - מינום						200	
סה"כ ענף הכדורגל בישראל						1,218	

היקף פעילות ענף הכדורגל בישראל נאמד בכ- 1.2 מיליארדי שקלים בשנה.

6.3 השקעה דרושה במתקנים

לא ניתן לקיים את ליגת העל במתכונתה הנוכחית, בשני חלונות זמן שבועיים בלבד – ראשון בערב ושני בערב, כאשר רק 9 קבוצות מתוך 14 קבוצות מחזיקות במגרש ביתי ראוי. וכאשר 30 קבוצות משתי הליגות הבכירות, חולקות 21 מגרשים בלבד. על פי עמדת מנהלת הליגות, על מנת להעריך למניעת המשחקים בשבת, נדרש איצטדיון לכל קבוצה בליגת העל ובליגה הלאומית. המנהלת הציגה בפני תוכנית מקיפה להקמת 9 אצטדיונים חדשים באופן מידי, ו-14 אצטדיונים נוספים בטווח הבינוני, בהשקעה כוללת של כ- 2.5 מיליארדי שקלים.

המינומם הנדרש, כדי לאפשר את קיום שתי הליגות המקצועניות, מבלי לשחק בסופי שבוע, הוא הקמת 6 אצטדיונים, וזאת כדי לענות צרכי קבוצות הליגות המקצועניות, על פי זהותן כיום:

1. השלמת הקמת אצטדיון בלומפילד ביפו – בעלות משוערת של כ- 500 עד 600 מיליוני שקלים.
2. הקמת אצטדיון נוסף במרכז בעל תכולה של כ- 16,000 מקומות, בעלות של כ- 250 עד 300 מיליוני שקלים.
3. הקמת אצטדיון נוסף במרכז בעל תכולה של כ- 8,000 מקומות, בעלות של כ- 150 מיליוני שקלים.
4. הקמת אצטדיון נוסף בשרון בעל תכולה של כ- 8,000 מקומות, בעלות של כ- 150 מיליוני שקלים.
5. הקמת אצטדיון נוסף בצפון בעל תכולה של כ- 8,000 מקומות בעלות של כ- 150 מיליוני שקלים.
6. הקמת אצטדיון נוסף באזור השפלה שנמצא כרגע בתכנון (אשדוד), בעלות של כ- 250 עד 300 מיליוני שקלים.

בנוסף, מדי שנה קבוצות יורדות מהליגה הלאומית לליגה א', וקבוצות מליגה א' עולות לליגה הלאומית. על פי המצב כיום, כמעט לאף קבוצה מליגה א' (מלבד נס ציונה) אין איצטדיון ראוי שיכול להתאים לליגה מקצוענית. על מנת להעריך כראוי לתחלופת הקבוצות הצפויה בשנים הקרובות, בשילוב עם המגבלה לא לשחק בשבת, נדרש להקים עוד כ- 4 עד 6 אצטדיונים בעלות של כ- 100 עד 150 מיליוני שקלים לכל איצטדיון.

בסך הכל דרושה השקעה חד פעמית של 1.5 עד 2.5 מיליארדי שקלים בהקמת מתקנים, וזאת על מנת להעריך באופן ראוי לקיום כדורגל מקצועני בישראל, לצד שמירה על חוק שעות העבודה והמנוחה, תחת מענה לסוגיות הייחודיות שצוינו. עלות זו כוללת את הקמת איצטדיון בלומפילד החדש, שכבר נמצא פיתרון מימוני להקמתו, בעלות של כ- 500 עד 600 מיליוני שקלים.

יש בכך חוסר היגיון כלכלי – השקעה של מיליארדי שקלים בהגדלת מספר האצטדיונים – במטרה להקטין את השימוש האפקטיבי בכל אחד מהם.

6.3.1 מתקני תאורה במגרשי האימונים

כאמור, על מנת לקיים ליגה מקצוענית, נדרש לתת מענה לצורך הספורטיבי להתאמן בכל עת לרבות בשבתות וחגים. לחילופין, ניתן לתת מענה חלקי, ולצמצם את כמות האימונים בשבת, על ידי העברת שעת האימון בשבת לשעות הערב. במקרה כזה, תדרש הקמת תשתית תאורה במגרשי האימונים בעלות מוערכת בכ- 80 מיליוני שקלים נוספים.

מעבר לעלות ההשקעה נוספת זו, החלופה של מענה חלקי ולא מלא לאימון בשבת, תפגע ברמת המקצוענות של הקבוצות, והכדורגל בישראל ייחשב חצי מקצועני. השלכה של חלופה זו היא הגדלה של אומדן הנזק, מעבר למחושב בפרק הבא.

6.4 אומדן הנזק הכלכלי

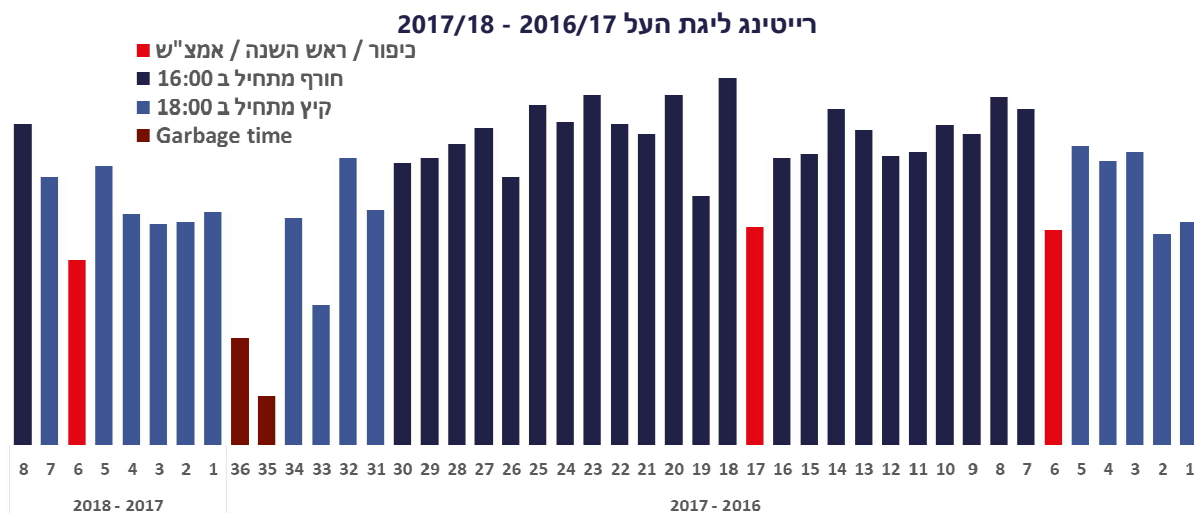
המערכת הכלכלית של ענף הכדורגל משתקפת באופן הטוב ביותר, באמצעות פרמטר הרייטינג. כמות הצופים הינה המנוע של הענף כולו. צפייה רחבה, מעלה את מחירי זכויות השידור, והכנסות ממכירת כרטיסים. היא מעלה את האינטרס של בעלי הקבוצות להשקיע ברכישת שחקנים טובים יותר, ומשפרת את הסיכוי להצליח בזירה הבינלאומית. הצלחה זו מושכת שחקנים איכותיים יותר לבוא לישראל, וכמעגל קסמים – מקפיצה את הרייטינג.

קיבלתי את נתוני הרייטינג של ליגת העל עבור עונת 2016/17 ו- 8 מחזורי הפתיחה של עונת 2017/18. הנתונים עצמם חסויים, לכן אשתמש רק בביטויים יחסיים כדי לתאר את התנהגות קהל הצופים. מתוך 36 מחזורי ליגת העל, מתקיימים 23 מחזורים בשעות חורף בהם ניתן לשחק ביום שבת החל מהשעה 16:00, בחודשי הקיץ בשל החם מתחילים המשחקים ביום שבת בשעה 18:00. הרייטינג במחזורים בהם מתקיימים משחקים בשבת בשעות מוקדמות יותר גבוה מהרייטינג בחודשי הקיץ בכ- 20% בממוצע.

במהלך 44 המחזורים שמדגם, היו שלושה מחזורים יוצאי דופן שלא שוחקו בימים הרגילים:

1. מחזור 6 בעונה שעברה שהתקיים בסמוך לראש השנה. ערב ראש השנה חל ביום ראשון.
2. מחזור 17 בעונה שעברה שהתקיים באמצע השבוע בימים שלישי-רביעי, בשבוע שאין פעילות אירופית.
3. מחזור 6 בעונה הנוכחית שהתקיים בימים ראשון שני בשל יום הכיפורים שחל בשבת.

בכל אחד משלושת המחזורים האלה חלה ירידה ברייטינג בשיעור של 30% עד 40% ביחס לרייטינג הממוצע.

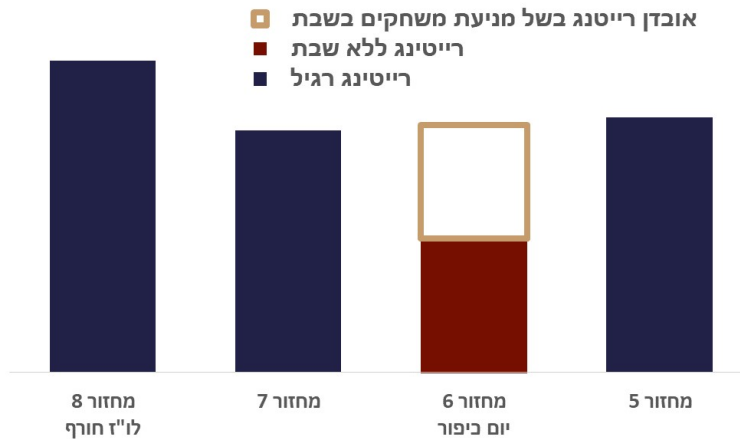

6.4.1 מקרה מבחן – יום כיפור

מבין כל אחד מהמקרים הללו, המקרה הדומה ביותר לרעיון מניעת המשחקים בשבת הוא מחזור יום כיפור. בשנת 2017 חל יום כיפור בשבת, כך שלא ניתן היה לקיים משחקים בכלל ביום זה. המחזור התקיים בפועל בימי ראשון ושני, אולם, מארגני ליגת העל, לא הצליחו לשבץ את כל שבעת המשחקים בשבוע זה, ולכן המשחק בין באר שבע לסכנין נדחה בחודש. בימים ראשון ושני התקיימו 6 משחקים בלבד, חלקם בשעות חופפות.

להערכת, כדי לקיים את ליגת העל לא בשבת, יידרש צמצום הליגה ל- 6 משחקים בשבוע, או שיידרש קיצור העונה, או גם וגם. כך שמחזור יום כיפור של עונת 2017/18, בו שוחקו 6 משחקים בתחילת השבוע, מספק תצפית אמת, כיצד עשוי להראות מחזור ליגת העל תחת המגבלה לא לשחק בשבת.

מקרה מבחן – רייטינג מחזור יום כיפור

התוצאה היא, שהרייטינג במחזור זה היה נמוך ב- 36% מהרייטינג הצפוי במחזור רגיל על פי הממוצע.

גם בשני המקרים הדומים שהתרחשו בעונת 2016/17, כמצוין לעיל, הירידה ברייטינג הייתה בשיעור דומה. מעגל קסמים זה פועל גם בכיוון ההפוך – ירידה ברייטינג פוגעת בהכנסות, מכריחה שחקנים איכותיים לחו"ל, ומקטינה שוב את ההתעניינות, ואת כלל הפעילות הענפית לרבות השתתפות במשחקי ההימורים.

להערכתנו, הירידה ברייטינג במחזור יום כיפור ב- 36% הינה האומדן הטוב ביותר לנזק שעלול להיגרם לרוב סעיפי התקציב של הכדורגל הישראלי כתוצאה ממניעת המשחקים בשבת. הירידה ברייטינג משקפת את הירידה הצפויה בהכנסות ממכירת כרטיסים, בשווי זכויות השידור, בהכנסות מפרסום, ואף בנכונות הבעלים להזרים הון עצמי לקבוצותיהן. הנזק השנתי נאמד בכ- 438 מיליוני שקלים. תחת הנחת שיעור היזון של 10%, המשקפת את היציבות בענף הכדורגל במשך עשרות שנים, הנזק הכספי לענף ממניעת המשחקים בשבת נאמד בכ- 4.4 מיליארד שקלים.

אומדן הנזק לענף הכדורגל בגין מניעת המשחקים בשבת, תחת מתן המענה הנדרש מיליוני שקלים

היקף פעילות הענף בשנה	1,218
מידת הפגיעה הכלכלית	36%
נזק שנתי	438
שיעור היזון	10%
סיכום הנזק	4,384

6.4.2 נזק אפשרי נוסף לטוטו

הכנסות הטוטו בשנה מכדורגל ישראלי מסתכמות בכ- 200 מיליוני שקלים. בחישוב הנזק הישיר לעיל, הונח שסעיף זה, ככל הסעיפים האחרים יפגע בשיעור של כ- 36%. אולם, לטוטו יש הכנסות נוספות של כ- 2 מיליארד שקל בשנה, הנובעות מענף הכדורגל הבינלאומי. פגיעה קשה בהתעניינות הקהל הישראלי בכדורגל הישראלי, עלולה להוביל לפגיעה גם בהתעניינות של קהל הישראלי בכדורגל בינלאומי, ובהכנסות הטוטו מפעילות זו.

הערכתנו את פגיעה זו, בשיעור של 10% מהיקף הפעילות, והשתמשתי בשיעור היזון גבוה יותר של 20%, המשקף את אי הוודאות בשינויים הצפויים. הנזק הנוסף הנובע מפעילות זו, מוערך בכמיליארד שקלים.

אומדן הנזק הנוסף לטוטו ממשחקים בינלאומיים

מיליוני שקלים

היקף פעילות הענף בשנה	1,218
הכנסות הטוטו מענף הכדורגל הבינלאומי	2,011
סה"כ	3,229
מידת הפגיעה הכלכלית בענף זה בלבד	10%
נזק שנתי	201
שיעור היוון	20%
סיכום הנזק הנוסף	1,006

6.4.3 נזקי המשך

הניתוח לעיל מבוסס על מקרה בודד, בו מחזור אחד בלבד חל בימי ראשון ושני. במידה ומקרה זה יחזור על עצמו שבוע אחר שבוע, הנזק ילך ויגדל. להתעניינות בתוכניות ריאליטי, וספורט ברזאשם, יש תכונה שהיא מגבירה את עצמה. עצם הקטנת שיעורי הצפייה, תגרום לדעיכה נוספת בהתעניינות. אם לא יהיו משחקים בשבת, יהיה קשה עד בלתי אפשרי למשוך ילדים למגרשים באמצע השבוע, ולכן, לא ניתן יהיה לגדל דור של ילדים שהם קהל העתיד, ושחקני העתיד של הכדורגל הישראלי. האוהדים החיילים, החופשיים בשבתות בלבד, לא יוכלו להגיע למגרשי הכדורגל כלל.

בנוסף, הענקת חופשה לשחקני כדורגל יהודים בשבת, עשויה להעלות שאלות לגבי ימי החופש של השחקנים הנוצרים והמוסלמים הרבים המשתתפים בליגות המקצועניות בישראל. התחשבות שוויונית בכל הדתות לא תשאיר ימים פנויים למשחק כלל.

השלכות נוספות, הן ירידה במעמדה הבינלאומי של ישראל בקרב ארגוני הכדורגל הבינלאומי. מהלך כזה צפוי אף לזלוג לענפי ספורט פופולריים אחרים בישראל, כגון כדורסל טניס ועוד.

6.5 סיכום

קיום חוק העבודה והמנוחה במלואו ללא סייגים וללא מענה לסוגיות ייחודיות וללא השקעות משמעותיות בתשתית אינו מאפשר קיום כדורגל מקצועני בישראל ומשמעותו חיסול הענף.

קיום כדורגל מקצועני ללא משחקים בשבת יחייב:

- השקעה של כ- 1.5 עד 2.5 מיליארדי שקלים במתקנים, שתתפרס על פני כ- 10 שנים
- מתן מענה לסוגיות ייחודיות כגון אימונים בשבתות וחגים, ולשחק במפעלים אירופיים
- הנזק הכלכלי בחלופה זו לענף נאמד בכ- 4.4 מיליארדי שקלים.
- נזקי המשך צפויים להיות גבוהים יותר.

בברכה, ובכבוד רב
סלע קולקר

7. אודות המומחה הכלכלי

סלע קולקר

בעל ניסיון של למעלה מ-15 שנים בייעוץ כלכלי ופיננסי, ביצוע הערכות שווי, וכתיבת חוות דעת כלכליות, מתוכם כ-10 שנים בתפקידים בכירים. בעל תואר שני **MBA** במנהל עסקים מאוניברסיטת תל אביב, עם התמחות במימון ותואר ראשון **BA** בכלכלה וניהול מאוניברסיטת תל אביב.

שימש כשותף בפירמת ראיית החשבון בייקר טילי, הקים וניהל את חברת הייעוץ "בייקר טילי פיננסים". בייקר טילי הינה אחת מ-8 הפירמות הגדולות בישראל ואחת מ-8 הפירמות הגדולות בעולם. בשנים אלו, חברת הדירוג BDI הגדירה את בייקר טילי כפירמת ראיית החשבון הצומחת ביותר בישראל.

החל משנת 2014 משמש כיועץ לחברות ציבוריות ופרטיות בתחומים של ליווי תהליכים עסקיים, כתיבה של חוות דעת כלכליות וחוות דעת מומחה לבית משפט, ביצוע הערכות שווי, לרבות הערכות שווי אופציות תוך שימוש במודלים כגון מודל בלק אנד שולס, מודל מרטון, מודל OPM, המודל הבינומי, וסימולציית מונטה קרלו.

ניסיונו כולל גם כתיבה של חוות דעת מומחה כלכלי לבתי משפט בתחומים של חדלות פרעון, הגבלים עסקיים, ותביעות ייצוגיות. ייעוץ בנושא שכר ותגמול, לרבות קביעת מדיניות תגמול, עריכת מדגמי השוואה לקביעת נורמטיבות של שכר בכירים, עבור חברות ציבוריות רבות.

שימש כמומחה כלכלי וכיועץ כלכלי עבור חברות רבות כגון: לאומי קארד, פלאזה סנטרס, התעשייה האווירית, איי די בי, נצבא, מפעלי מגזיום ים המלח מקבוצת כיל, קבוצת סבן, אמפא מליבו, ברנמילר אנרגיה, גלעם, פאנדר קרנות נאמנות, מעיין ונצ'רס, גפן ביומד, ביוקנסל, בנק מרכנתיל, ועוד.

Sela Kolker
יועצים פיננסיים

חוות דעת כלכלית

לאמידת הנזק הצפוי הנובע
מהאפשרות של מניעת קיום משחקי

כדורגל בשבת

ההתאחדות לכדורגל

15 בנובמבר 2017

תוכן העניינים

3.....	אודות חוות דעת זו	1.
4.....	ההתאחדות לכדורגל	2.
4.....	פרמטרים מרכזיים	2.1
5.....	צמיחה	2.2
6.....	ילדים ונוער	3.
6.....	מצוקת מגרשים	3.1
7.....	ניצולת המגרשים בשבת	3.2
8.....	בדיקת התכנות	3.3
10.....	מפעילי הליגות לילדים ולנוער	3.4
10.....	ליגות חובבניות	4.
11.....	אומדן הנזק	5.
11.....	הקמת מגרשים	5.1
11.....	כח אדם	5.2
11.....	צמצום הפעילות	5.3
12.....	חסכון בעלויות פשיעה	5.4
13.....	מסגרות בינלאומיות	6.
14.....	סיכום	7.
15.....	אודות המומחה הכלכלי	8.

1. אודות חוות דעת זו

משחקי כדורגל משוחקים בישראל מאז ומעולם בימי שבת, על אף חוק שעות עבודה והמנוחה, וללא היתר. לאחרונה הוגשה עתירה לבג"צ המבקשת להפסיק את קיום המשחקים בשבת.

חוות דעת זו, הינה המשך של חוות דעת נוספת המתרכזת בכדורגל המקצועני בישראל (להלן: "**חוות הדעת למנהלת**") והמצורפת לחוות דעת זו. יש לקרוא את שתי חוות הדעת יחד.

ניהול פעילות הכדורגל בישראל מתחלקת בין שני גופים:

- ההתאחדות לכדורגל בישראל (להלן: "**ההתאחדות**") המנהלת את כל פעילות הכדורגל במדינה, לרבות ליגות לילדים ולנוער, ליגות חובבים לבוגרים, ופעילות בינלאומית של נבחרות ישראל.
- מנהלת הליגות המקצועניות (להלן: "**המנהלת**") מנהלת את שתי הליגות הבכירות המקצועניות בלבד.

בחוות הדעת למנהלת, נתבקשתי לבדוק את ההתכנות לקיים ליגות מקצועניות בישראל, ללא קיום משחקים בשבתות ובחגים, וכן לאמוד את הנזק הצפוי הנובע מהאפשרות של מניעת קיום משחקי כדורגל מקצועני בשבת.

בחוות דעת זו, נתבקשתי להרחיב את הבדיקה, ולבחון גם את ההתכנות של קיום פעילויות הכדורגל של ההתאחדות, ואת האפשרות לקיים את פעילות הילדים והנוער, הליגות החובבניות, ופעילות הנבחרות, תוך כדי הימנעות מקיום פעילות כדורגל כלשהי, בשבת וחג.

כמו כן, נתבקשתי לאמוד את הנזק הכלכלי הצפוי, כתוצאה מקיום תנאי זה.

2. ההתאחדות לכדורגל

2.1 פרמטרים מרכזיים

ההתאחדות לכדורגל בישראל הוקמה בשנת 1928, והיא מנהלת את כל פעילות הכדורגל במדינה, למעט ניהול שתי הליגות המקצועניות – ליגת העל והליגה הלאומית – שניהולם הופקד בידי "מנהלת הליגות המקצועניות" גוף ייעודי, שהוקם בשנת 2014 כדי לנהל בנפרד, רק את שתי ליגות אלה.

בעונת 2016/17 הפעילה ההתאחדות לכדורגל כ- 130 מסגרות פעילות, בהם נטלו חלק כ- 40,000 כדורגלנים וכדורגלניות מכל הגילאים. מספר המשחקים עמד על כ- 22,000 בעונה, הנמשכת על פני כ- 33 שבועות פעילות, מתחילת ספטמבר עד סוף מאי. מדי שבוע שוחקו בממוצע 660 משחקים בכל המסגרות.

ההתאחדות לכדורגל – סיכום פעילות לעונת 2016/17

פרמטרים מרכזיים

מספר שחקנים רשומים	47,638
מתוכם - שחקנים מורשים	38,206
מספר קבוצות רשומות	1,810
מספר מועדונים רשומים	396
כמות משחקים משוחקים בשנה	21,897
מספר מחזורים בשנה	33
מספר משחקים משוחק מדי מחזור שבועי	664
מספר מגרשים ראויים	225
מספר שחקנים למגרש בממוצע	170
סה"כ מסגרות פעילות	129
מתוכן מסגרות בשיטת ליגה	121
מסגרות בשיטת גביע	7
משחקי נבחרות ישראל בשנה זו	79

בנוסף, מרכזת ההתאחדות את פעילות כל נבחרות ישראל, בוגרת, צעירה ונוער, אשר בעשור האחרון, מייצגות את ישראל ב- 85 משחקים בינלאומיים בממוצע מדי שנה.

הפעילות המקומית כוללת 16 ליגות לבוגרים, שאינן ליגות מקצועניות הנקראות "ליגה א" "ליגה ב" ו"ליגה ג", ועוד 3 ליגות לנשים. בנוסף מפעילה ההתאחדות 100 ליגות לילדים ונוער החל מגיל 8 ועד לגיל 18.

טורנירים בשיטת ליגה, על פי גיל ומגדר עונת 2016/17

קבוצת גיל	טווח גיל	מספר ליגות לגברים	מספר ליגות לנשים	סה"כ מספר ליגות
בוגרים	19 - 40	18	3	21
נוער	17 - 18	11	2	13
נערים א'	16	8		8
נערים ב'	15	10		10
נערים ג'	14	11		11
ילדים א'	13	13	3	16
ילדים ב'	12	12		12
ילדים ג'	11	12		12
טרום ילדים א'	10	9	1	10
טרום ילדים ב'	9	6		6
טרום ילדים ג'	7 - 8	2		2
סה"כ		112	9	121

2.2 צמיחה

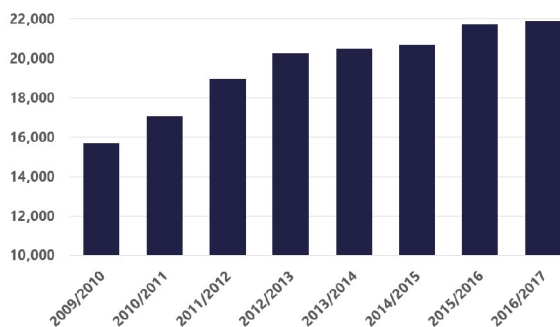
משנת 2009 פעילות ההתאחדות לכדורגל צמחה בכ- 40%. מספר השחקנים גדל בכ- 36% מכ- 28 אלפי שחקנים בשנת 2009 לכ- 38 אלפי שחקנים בשנת 2017, וצפוי להגיע לכ- 40 אלף שחקנים בשנת 2018. כמות המשחקים גדלה בכ- 6,000 משחקים לשנה, מספר הקבוצות שנרשמו הכפיל את עצמו מ- 950 בשנת 2009 ל- 1,991 השנה, מתוכן כ- 1,650 קבוצות שהשלימו פעילות מתחילת עונת 2016/17 ועד סופה.

התפתחות בפרמטרים מובילים מעונת 2009/10 עד עונת 2017/18

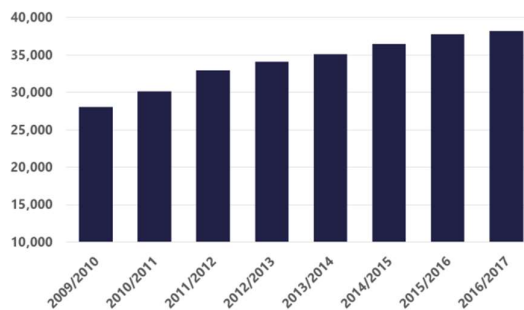
מסגרות פעילות	שחקנים מורשים	קבוצות שנרשמו	כמות משחקים	עונת משחקים
147	na	1,991	na	2017/2018
129	38,206	1,810	21,897	2016/2017
122	37,775	1,771	21,734	2015/2016
120	36,434	1,636	20,694	2014/2015
110	35,085	1,306	20,496	2013/2014
113	34,074	1,219	20,245	2012/2013
111	32,954	1,126	18,960	2011/2012
102	30,130	1,015	17,089	2010/2011
91	28,050	950	15,704	2009/2010
62%	36%	110%	39%	גידול מצטבר משנת 2009
6.2%	4.5%	9.7%	4.9%	שיעור גידול שנתי משוקלל

שיעור הגידול השנתי בפרמטרים המובילים נע בין 4.5% ל- 9.7% בחישוב רב שנתי משוקלל. מספר הטורנירים שנפתחו בתחילת עונת 2017/18 עומד על 147, מתוכם 130 טורנירים של כדורגל בשיטת ליגה, ו- 14 טורנירים בשיטת גביע. בשנת 2009 שוחקו בממוצע כ- 475 משחקים בשבוע, בעונה הקרובה צפויים להתקיים במחזור אחד 720 משחקים ויותר – גידול של 50% במספר המשחקים השבועי לעומת 2009.

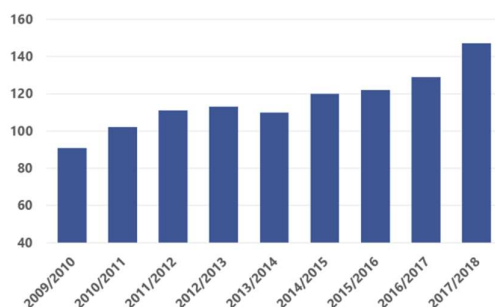
מספר משחקים בשנה

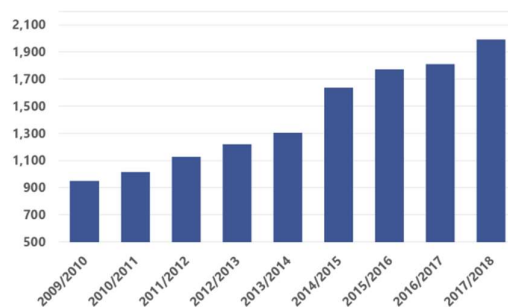
מספר שחקנים מורשים

מספר ליגות

מספר קבוצות

3. ילדים ונוער

3.1 מצוקת מגרשים

בזמן שכמות השחקנים וכמות השחקנים עלתה בכ- 35% עד 40%, מספר המגרשים הראויים למשחק, נשאר כמעט ללא שינוי. בעונת 2016/17 כל המשחקים בכל המסגרות שוחקו ב- 295 מגרשים, וזאת לעומת 260 מגרשים בעונת 2009/2010. רמת התחזוקה הירודה מביאה לפסילת מגרשים באופן תדיר. אמנם נעשה שימוש ב- 295 מגרשים, אולם על פי נתוני ההתאחדות, רק 225 מתוכם יכולים להיחשב כמגרשים "ראויים" לקיום משחק כדורגל.

מגרשים ששוחקו בהם משחקים בעונת 2009/10 ובעונת 2106/17

שינוי	2016/17	2009/10	
5%	23	22	ליגת על ולאומית
21%	158	131	קבוצות בוגרים חובבניות
7%	114	107	ילדים ונוער
13%	295	260	סה"כ
36%	38,206	28,050	שחקנים
20%	130	108	שחקנים למגרש
	225		מגרשים "ראויים"
	170		שחקנים למגרש "ראוי"

בעונת 2017/18 מעל 40 אלף שחקנים, משחקים כדורגל בכ- 1,650 קבוצות פעילות, וכולם ביחד משתמשים בכ- 225 מתקני אימון ומשחק ראויים, בלבד. מתוכם כ- 75% הם מגרשים ללא תאורה, ורק ב- 84 מגרשים ניתן להתאמן לאחר השקיעה. כלומר רק ב- 84 מגרשים ניתן להתאמן בחודשי החורף אחרי השעה 18:00.

לוח אימונים ראוי של קבוצות נוער מכל הגילאים, כולל 4 אימוני אמצע שבוע, הנמשכים שעה וחצי כל אחד. בגילאים הצעירים יותר, מתאמנים 3 פעמים בשבוע, והבוגרים בליגות החובבניות מתאמנים 2 עד 3 פעמים בשבוע. שעות האימון הפנויות הן בימים ראשון עד חמישי משעות אחר הצהריים ועד החשיכה. במגרשים שיש תאורה ניתן לסיים את האימונים בשעה 21:00 לכל המאוחר כדי לאפשר לילדים לחזור הביתה בשעה סבירה. כלומר, מגרש ללא תאורה מאפשר לקיים כ- 10 אימונים מלאים בשבוע לכל היותר, ומגרש עם תאורה מאפשר לקיים כ- 15 אימונים מלאים באמצע שבוע.

בישראל כ- 350 מועדונים פעילים. בממוצע כל מועדון מפעיל כ- 5 קבוצות כדורגל בגילאים שונים. כמות מגרשי האימונים העומדת לרשותו של מועדון המפעיל 5 קבוצות בממוצע היא כ- 0.6 מגרשים בממוצע. לדוגמה - מועדון שיש לו מגרש אחד ללא תאורה, ו- 6 קבוצות גילאים. מצבו טוב יותר מהמועדון הממוצע. מועדון זה צריך לקיים כ- 22 עד 24 אימונים שבועיים, ולרשותו תשתיות המאפשרות לקיים רק 10 אימונים מלאים.

התוצאה היא, שברב המוחלט של מועדוני הכדורגל בישראל, לא מתאפשר לקבוצות לקיים אימון כדורגל מלא. במועדונים שמצבם טוב יותר – מתקיים האימון על חצי מגרש. במועדונים אחרים מתקיים אימון על שליש מגרש ואף על רבע מגרש. כלומר 4 קבוצות מתאמנות על המגרש בו זמנית. בנוסף, זמן האימון מתקצר מ 1:30 שעות ל 1:15 שעות. מדי פעם נאלצות הקבוצות, לקיים אימון בפארק הציבורי. במקרים רבים, גולשת שעת האימון אל מעבר לשעת החשיכה, והוא ממשיך להתקיים בקושי, על אף שאין תאורה.¹

לסיכום פרק זה, מצוקת תשתיות ענף הכדורגל בישראל היא חריפה מאי פעם – ומדי שנה הולכת ומחמירה. השנה נאלצה התאחדות לדחות 1,000 שחקנים חדשים שביקשו להירשם לפעילות – עקב מחסור בתשתיות.

¹ באתר האינטרנט One1, התפרסמה כתבה ב 14.11.2017 בעניין זה

3.2 ניצולת המגרשים בשבת

המגרשים המשמשים את הקבוצות לאימונים באמצע השבוע, עומדים לרשות הקבוצות בימי שישי ושבת, ומשמשים בדרך כלל לקיום משחקי הליגה. בימי שישי בבוקר, מתקיימים בדרך כלל משחקי ליגה של קבוצות הבוגרים החובבניות. משחקי הילדים והנוער מתקיימים על פי רב בשבת, מהשעה 8:00 בבוקר ועד 18:00 בערב. במקרים קיצוניים יכולים להתקיים 7 משחקי ליגה באותו יום על מגרש אחד ברצף בזה אחר זה.

התפלגות המשחקים על פני שעות השבוע
דוגמא - מחזור משחקים שהתחיל ביום 2 בנובמבר 2017

יום	ה	ו	ש	א	ב	ג	סה"כ
ללא שעה			4				4
8.00		1	49				50
9.00		6	28				34
10.00		7	68				75
11.00		20	42				62
12.00		26	44				70
13.00		51	38	1		1	91
14.00	3	63	43	5	4	21	139
15.00	6	13	17	8	3	1	48
16.00	2		4				6
17.00	1		1	3	2	1	8
18.00	1		3	2	3	2	11
19.00	4		5	7	4	2	22
20.00				1	1	7	9
21.00			1				1
סה"כ	17	187	347	27	17	35	630
סה"כ	3%	30%	55%	4%	3%	6%	100%
בתחום השבת	127	346					473
בתחום השבת	20%	55%					75%

כ- 55% מסך כל המשחקים המנוהלים על ידי ההתאחדות משוחקים בשבת, וכ- 20% נוספים מתקיימים ביום שישי. כ- 3% מהמשחקים מתקיימים בימי חמישי, וכ- 12% מהמשחקים מתקיימים על פני הימים ראשון עד שלישי.

כ- 75% ממשחקי כל הליגות לילדים, נוער ובוגרים מתקיימים בתחום השבת.

3.3 בדיקת התכנות

כיום, מתקיימים האימונים באמצע השבוע באופן המנצל את מלוא שעות אחר הצהרים, בעומס של מעל ל- 100%. משחקי הליגה לעומת זאת, משוחקים בימי שישי בבוקר, ובשבת במהלך כל היום.

לוח הזמנים לקיום משחקי כדורגל בישראל תחת האילוצים הקיימים – לפני אילוף השבת

יום ראשון	יום שני	יום שלישי	יום רביעי	יום חמישי	יום שישי	יום שבת
לימודים	לימודים	לימודים	לימודים	לימודים	משחקים	משחקים
8:00 16:30						
אימונים	אימונים	אימונים	אימונים	אימונים	מנוחה	משחקים
16:30 21:00						

בעקבות האפשרות שיימנע מהמועדונים לשחק בשבת, תצטמצם מכסת השעות של המגרשים בהיקף של כ- 40%. הזמן שיוותר לקיים משחקים בסוף השבוע יהיה בימי שישי בבוקר בלבד. שאר המשחקים יצטרכו להתקיים באמצע השבוע על חשבון שעות אימונים, למשל בימים ראשון ושני. בהתאמה - הזמן שיוותר לאימונים יצטמצם בכ- 40%.

לוח הזמנים לקיום משחקי כדורגל בישראל תחת האילוצים הקיימים – לפני אילוף השבת

יום ראשון	יום שני	יום שלישי	יום רביעי	יום חמישי	יום שישי	יום שבת
לימודים	לימודים	לימודים	לימודים	לימודים	משחקי בוגרים	מנוחה
8:00 12:00						
לימודים	לימודים	לימודים	לימודים	לימודים	מנוחה	מנוחה
12:00 16:30						
משחקי ילדים?	משחקי ילדים?	אימונים	אימונים	אימונים	מנוחה	מנוחה
16:30 21:00						

תכנון זה מתבסס על הנחה של תאורה מלאה במגרשים, מה שלא מתקיים היום. נכון להיום לא ניתן לקיים משחקים בחורף באמצע השבוע – כלומר אין כל התכנות לקיים ליגות ילדים ונוער ללא השבת.

המסקנה היא, שלא ניתן לקיים את כמות הנדרשת של אימונים ומשחקים, על גבי התשתית הקיימת, ללא ניצול שעות השבת, ואף שלא ניתן לקיים משחקי ילדים באופן סביר ובשעה סבירה.

למרות שאין כל התכנות לקיום הענף, וכדי לבצע אומדן תאורתי של נזק, בחנתי אילו שינויים ידרשו כדי לא לשחק בשבת. תחת ההנחה שיש להימנע מפעילות כדורגל בשבת, תהיה חובה לנקוט בשתי הפעולות הבאות:

1. הקמה של מגרשים נוספים.
2. צמצום כמות המשחקים, הקבוצות, והשחקנים.

3.3.1 חלופה א' - הקמה של מגרשים נוספים

הכמות הנדרשת של מגרשים, בהנחה שלא משחקים בשבת מחושבת לפי המתפתח הבא:

1. 3 מגרשים ללא תאורה – לכל 8 קבוצות.
2. 2 מגרשים עם תאורה – לכל 7 קבוצות.

על סמך, מספר המועדונים, מספר הקבוצות, ומספר השחקנים הקיים, חישבתי את כמות המגרשים הנדרשת.

מודל בחינת כמות המגרשים הנדרשת – לאחר ביטול המשחקים בשבת

קבוצות במועדונים	כמות מועדונים	סה"כ קבוצות	מגרשים נדרשים למועדון (ללא תאורה)	סה"כ מגרשים נדרשים (ללא תאורה)	מגרשים נדרשים למועדון (עם תאורה)	סה"כ מגרשים נדרשים (עם תאורה)
1	100	100	1	1	1	1
2	46	92	2	2	1	2
3	36	108	2	6	1	3
4	35	140	2	8	2	4
5	29	145	2	10	2	5
6	15	90	3	18	2	6
7	23	161	3	21	2	7
8	15	120	3	24	3	8
9	15	135	4	36	3	9
10	9	90	4	40	3	10
11	12	132	5	55	4	11
12	3	36	5	60	4	12
13	5	65	5	65	4	13
14	5	70	6	84	4	14
15	3	45	6	90	5	15
16	2	32	6	96	5	16
17	1	17	7	119	5	17
18	3	54	7	126	6	18
סה"כ	357	1632		861		679

התוצאה, היא, שכדי לקיים את הפעילות בהיקף הנוכחי, ללא האפשרות לשחק בשבת, יידרשו 860 מגרשים ללא תאורה או לחילופין 680 מגרשים עם תאורה. מספר המגרשים הקיים עומד על 295 מתוכם 225 מוגדרים כראויים לקיום משחקי כדורגל מכאן שיש חוסר של 385 ל- 455 מגרשים בהנחה שלכולם תהיה תאורה. יודגש, כי כבר היום, כשרב המשחקים מתקיימים בשבת, יש מצוקת שעות מגרש חריפה. להערכת ההתאחדות, כדי לקיים את הפעילות בהיקף הנוכחי, ברמה סבירה, ובהנחה שהפעילות בשבת ממשיכה כרגיל, נדרש באופן דחוף להקים לפחות 100 מגרשים ראויים נוספים. הקמת כמות מגרשים כזאת, איננה ריאלי, ולא קיים נדל"ן מתאים בריכוזי האוכלוסייה, שיכול לתת מענה לכך. בפרט, על המגרשים להיבנות בסמוך למגרשי המועדונים הקיימים – מה שלא אפשרי במציאות הנדל"נית של מדינת ישראל.

המסקנה היא שאין התכנות לקיום ענף הכדורגל בישראל, ללא פעילות בשבת.

3.3.2 חלופה ב' – צמצום כמות המשחקים והשחקנים

באופן תאורטי, ניתן להתאים את כמות הפעילות, לכמות המגרשים הקיימת, תחת האילוץ שחייבים לשחק באמצע השבוע בלבד. כל מועדון יצטרך לצמצם את כמות הקבוצות שלו בכ- 40%. התשתית הקיימת יכולה לתמוך לכל היותר בכ- 25,000 שחקנים, לעומת כ- 40,000 שחקנים פעילים כיום. המשמעות, היא, שכ- 15,000 שחקנים יפלטו מהמערכת מיידית. וזאת מבלי לקחת בחשבון את המשך הגידול הצפוי בשיעורים של כ- 6% בשנה.

3.4 מפעילי הליגות לילדים ולנוער

הליגות לילדים ולנוער מתקיימות הודות לכ- 3,000 מאמנים מוסמכים, מדריכים ואנשי צוות נוספים, לפי חישוב של 2 אנשי צוות בממוצע לקבוצה. מדובר באנשים שמתפרנסים מעיסוק אחר, שהוא עיסוקם הראשי. פעילות הכדורגל עבורם היא פעילות משנית, שמתאפשרת הודות לכך שהיא מתקיימת ביום המנוחה היחיד שלהם.

חלקם מקבלים משכורת שנייה עבור עבודתם בפעילות הילדים והנוער, באופן שמהווה השלמת הכנסה, וחלקם עושים זאת בהתנדבות. תחת ההנחה שהפעילות תועבר לאמצע השבוע, רובם צפויים לפרוש ממנה, והיתר צפויים להחמיץ ימי עבודה בעיסוקם הראשי המהווה עבורם פרנסה.

המסקנה העולה מנתון זה בלבד היא, שאין התכנות לקיום ליגות הילדים והנוער שלא בשבת.

בנוסף, הילדים מגיעים למשחקי הבית ולמשחקי החוץ באמצעות העזרה של הוריהם המסיעים אותם מדי שבת בבוקר אל המשחקים. הורים אלו לא יוכלו להמשיך ולהסיע את הילדים למשחקים באמצע השבוע. פתרון חליפי של הסעות, מלבד עלותו, נראה קשה ליישום.

4. ליגות חובבניות

כ- 9,000 שחקנים בוגרים משתתפים בליגות החובבניות מליגה א' ועד ליגה ג'. כל השחקנים החובבנים, מתפרנסים מעיסוק ראשי אחר שאיננו כדורגל, ועובדים בעיסוקים הראשי בימי העבודה הרגילים ראשון עד חמישי ולעיתים שישי. חלקם, בעיקר אלו המשחקים בליגה א', מקבלים שכר עבור היותם כדורגלנים, המהווה שכר משלים בלבד לפרנסתם העיקרית. חלקם הגדול, עוסק בכדורגל כתחביב בלבד, מאהבה למשחק, וללא תגמול.

האימונים מתקיימים רק 2 עד 3 פעמים בשבוע בהשוואה ל 7 עד 9 אימונים בשבוע בקבוצות המקצועניות, ובהשוואה ל- 4 אימונים בשבוע בקבוצות הנוער. על מנת לא לפגוע להם בשעות העבודה באמצע שבוע, האימונים מתקיימים בשעות הערב המאוחרות במעט המגרשים שיש בהם תאורה, ולעיתים מתקיימים באולמות ספורט מסיבה זו.

במידה ויום המשחק של ליגות אלה יעבור לאמצע השבוע – רובם ככולם לא יוכלו להשתתף יותר בתחרויות.

אין התכנות לקיום ליגות החובבנים, תוך כדי שמירה על מנוחה מלאה בשבתות וחגים.

4.1.1 שופטים

כל השופטים, הן בליגות החובבניות, והן בליגות הילדים והנוער, ואף בליגות המקצועניות, עוסקים בשיפוט כמקצוע משני. חלקם אף תלמידי בית ספר וחיללים המשרתים בצה"ל. יכולתם לעסוק בשיפוט נובעת אך ורק מהעובדה, שהמשחקים מתקיימים ביום המנוחה היחיד שלהם – הוא יום שבת.

קיום משחקי הכדורגל ביום אחר – לא יאפשר להביא שופטים למגרשים, ובלי שופטים, לא ניתן לקיים כדורגל

5. אומדן הנזק

ענף הכדורגל החובבני, ופעילות הילדים והנוער מתאפשרים אך ורק ביום מנוחה, ללא פעילות ביום המנוחה – הענף לא יכול להתקיים. האפשרות היחידה לקיומו של הענף היא הגדרת יום ראשון כיום מנוחה נוסף. למרות ההערכה שאין התכנות לקיומו, נתבקשתי לאמוד את הנזק לנקוב במונחים כספיים. לצורך כך התייחסת למקרה תאורטי שבו:

1. יוקמו כ- 400 מגרשים חדשים במיקום סמוך למועדונים הקיימים.
2. יושמשו 300 המגרשים הקיימים לרבות התקנת תאורה ב- 75% מהם.
3. יוכשרו אלפי אנשי מקצוע ויועסקו באמצע השבוע.
4. ימצא תחליף להורים המסיעים את ילדיהם למשחקים בשבת, ותומכים בהם.

5.1 הקמת מגרשים

עלות הקמת 400 מגרשים כאמור, על פי חושב של 6 מיליוני שקלים למגרש חדש אם תאורה נאמדת בכ- 2.4 מיליארדי שקלים עלות חד פעמית, מבלי לקחת בחשבון אחזקה שוטפת, המוערכת בסדר גודל של כ- 200 עד 300 אלפי שקלים בשנה לכל מגרש.

5.2 כח אדם

קיום הענף מתאפשר הודות לעבודתם של מאמנים מוסמכים ומדריכים, שופטים, שפעילותם של לא יכולה להתקיים ביום שאיננו יום מנוחה. לחילופין ניתן להעריך את עלות העסקתם באופן מלא בימי אמצע השבוע. גם כאן, מדובר בחישוב תאורטי בלבד, מכיוון שאין זה פותר את יכולתם של הילדים והנוער להתאמן ולשחק בכל ימי אמצע השבוע ולא ביום שבת.

באופן תאורטי, יידרש להעסיק את העובדים באמצע השבוע בשכר, כדי לפצות על אובדן שעות העבודה שלהם בעיסוקם הראשי. תחת הנה של 4,000 אנשי מקצוע, בחלקיות משרה של 25%, והנחה של שכר ממוצע במשק, תגרם הוצאה שנתית של מעל ל 150 מיליוני שקלים. מכיוון שפתרון זה איננו ישים, לא כללתי סכום זה, בסיכום אומדן הנזק.

5.3 צמצום הפעילות

אומדן הנזק בפרק זה מתבסס על מקרה תאורטי שבו הענף מצטמצם ב- 40% - וממשיך להתקיים. אמדתי את הנזק, על פי התוצאה המתקבלת שכ- 15,000 שחקנים יפלטו מהמערכת. עלות קיום פעילות לקבוצת נוער בת 20 ילדים מוערכת במינימום של כ- 150,000 שקלים לשנה עבור הפעילות עצמה, לא כולל שווי המתקנים. על פי הנחות אלו – שווי הפעילות שתבוטל מוערך בכ- 111 מיליוני שקלים בשנה. תחת הנחת שיעור היוון של 10%, **הנזק הישיר נאמד בכ- 1.1 מיליארדי שקלים.**

מודל הערכת הנזק מצמצום הפעילות

אלפי שקלים

מספר שחקנים בפועל		38,206
שיעור מחסור במגרשים כתוצאה מביטול משחקים בשבת	39%	
סה"כ קיטון מספר השחקנים בענף		14,855
סה"כ קיטון בקבוצות שחקנים לפי 20 שחקנים בקבוצה	743	
עלות חוג שנתי ל 20 ילדים	150	
היקף פעילות כדורגל שתבוטל במיליוני שקלים		111
שיעור היוון	10%	
סה"כ ערך נוכחי של גידול בעלויות פשיעה במיליארדי שקלים		1.1

5.4 חסכון בעלויות פשיעה

ישנו קשר ישיר בין, השתתפות של בני נוער בפעילות ספורט ובין רמת פשיעה בקרב אותם בני נוער. ישנם מאמרים רבים העוסקים בקשר זה, חלקם אף מכמתים את הקשר הכלכלי שבין קיום פעילות ספורטיבית, ובין קיטון בעלויות טיפול בפשיעה.

מאמר שנכתב על ידי ד"ר עופר מוכתר² בנושא תכניות ספורט כאמצעי להפחתת פשיעת נוער, מתאר מחקר העוסק בקשר זה, באנגליה. המחקר התמקד בפרויקט הכדורגל "קיקס" באזור אלת'ורן פארק, ומנתח את הירידה בשיעורי הפשיעה המיוחסת לנוער באזור בהשוואה לשיעורי הפשיעה לכלל אנגליה. המחקר מצא כי בין שנת 2005 לשנת 2008 הייתה ירידה של 66% בפשיעה באלת'ורן פארק לעומת ירידה של 18% בכלל אנגליה.

באזור היו עוד יוזמות להפחתת הפשיעה באותו זמן, אולם במשטרה מייחסים ל"קיקס" את ההשפעה המשמעותית ביותר על הפשיעה. מחקר זה גם סיפק ניתוח כלכלי מדויק יותר של ההשפעה של התכנית אל מול התקציב שהושקע בה. על פי תוצאות המחקר, התקציב שהושקע בפרויקט בסך 0.4 מיליוני פאונד הביא לחסכון של 3.1 מיליוני פאונד. הכסף נחסך מהקורבנות של הפשיעה הממוצעת, מהמשטרה ומכלל המערכת השלטונית המעורבת בכל מקרה פשיעה. כלומר, על כל פאונד שהושקע בתוכנית נחסך במוצק כ- 7.3 פאונד בעלויות טיפול בפשיעה.

מאמר נוסף שפורסם על ידי Laureus³ ארגון עולמי למען קידום הספורט, ניתח את הקשר בין ההשקעה בפעילות ספורט קהילתית לירידה בעלויות הפשיעה. על פי ממצאי המאמר פרויקטים קהילתיים שקידמו והפעילו פעילויות ספורט ברחבי אנגליה, איטליה וגרמניה הראו כי כל יורו שהושקע בקידום פעילות ספורט קהילתית הקטין ב- 5 יורו את עלויות הפשיעה. המאמר מציין כי הירידה בפשיעה הייתה חדה וברורה בכל אותם מקומות בהם פעלו הפרויקטים הנ"ל. לצורך אומדן הנזק, השתמשתי בנתון המחושב כמוצק של שני המחקרים ועומד על יחס של 1:6.2.

המשמעות הכלכלית של היפלטות בני נוער ממערכת החינוך הספורטיבית, צריכה להימדד על פי יחסים אלו. סך היקף הפעילות מוערך בכ- 111 מיליוני שקלים בשנה. כלומר, החיסכון מפשיעה הנובע מקיום הפעילות נאמד בפי 6.2 – שהם כ- 687 מיליוני שקלים בשנה. הנחתי שיעור היוון של 10%.

הנזק מעליה צפויה בפשיעה, כתוצאה מהמניעה לשחק כדורגל בשבת, מוערך בכ- 7 מיליארדי שקלים.

מודל הערכת הנזק מעליה בפשיעה מיליוני שקלים

היקף פעילות כדורגל שתבוטל במיליוני שקלים	111
יחס בין השקעה בקידום ספורט לירידה בעלויות פשיעה	6.17
גידול שנתי בעלויות פשיעה במיליוני שקלים	687
שיעור היוון	10%
הנזק הצפוי מעליה בפשיעה, כתוצאה מהמניעה לשחק בשבת	6.87

חישוב זה איננו לוקח בחשבון את התרומה של הפעילות הספורטיבית לבריאות הילדים והנוער, שיש להם השלכות כלכליות משמעותיות, שלא נלקחו בחשבון בחוות דעת זו.

² "מניתוק לשילוב" יולי 2016
³ Laureus Sport for Good foundation

6. מסגרות בינלאומיות

משנת 1948 ועד שנת 2018, נבחרות ישראל, לרבות הנבחרת הבוגרת, הצעירה, ונבחרות הנוער ייצגו את מדינת ישראל ב- 1,859 משחקים בינלאומיים. מתוכם, 389 משחקים תוזמנו ושוחקו ביום שבת או ביום חג ומועד על פי לוח השנה היהודי, ובממוצע, 5.5 פעמים בשנה. במרביתם, המשחק התקיים בעיצומה של השבת או בעיצומו של יום שבתון.

משחקים בינלאומיים של נבחרות ישראל

1948 עד 2017

ממוצע שנתי	אחוז	משחקים	יום חול / יום מועד
20.8	78%	1,458	חול
2.3	9%	163	שבתון
1.9	7%	133	ערב שבת
0.6	2%	42	חזה"ס
0.5	2%	36	מוצ"ש
0.2	1%	12	חזה"פ
0.2	1%	11	ערב חג
0.0	0%	2	יום צום
0.0	0%	2	ערב כיפור לפני כניסת החג
26.6	100%	1,859	סה"כ
21.0	79%	1,470	סה"כ משחקי נבחרות בימי חול וחול המועד
5.6	21%	389	סה"כ משחקי נבחרות בימי חג ומועד

שיבוץ המשחקים נעשה על ידי FIFA ועל ידי UEFA ללא התחשבות בלוח השנה היהודי. אין שום אפשרות להתאחדות לכדורגל לשאת ולתת לגבי המועדים הנקבעים על ידי ארגון העל הבינלאומי. שמירה על חוק שעות עבודה ומנוחה ללא סייג משמעו – פרישה של ישראל מהתחרויות הבינלאומיות. המשמעות של מהלך כזה, הוא נידוי של קבוצות ישראליות ונבחרת ישראל ממשפחת הכדורגל העולמית. וכתוצאה מכך סופו של הכדורגל המקצועני בישראל, כמפורט בהרחבה בחוות הדעת למנהלת, בפרק העוסק בהשתתפות קבוצות ישראליות במפעלים האירופאיים.

אומדן הנזק, מתבסס על ההיקף הכספי השנתי המיוחס לפעילות הכדורגל המקצועני בישראל הנאמד בכ- 1.2 מיליארדי שקלים, כמפורט בהרחבה בחוות הדעת למנהלת. תחת הנחת שיעור היוון של 10%, המשקפת את היציבות בענף הכדורגל במשך עשרות שנים.

אומדן הנזק הישיר כתוצאה מאי השתתפות במסגרות בינלאומיות

מיליארדי שקלים

1.2	היקף פעילות הכדורגל המקצועני בשנה
10%	שיעור היוון
12	סיכום הנזק הנוסף

הנזק הכספי הישיר, כתוצאה מאי השתתפות במסגרות בינלאומיות, נאמד בכ- 12 מיליארד שקלים.

7. סיכום

ענף הכדורגל החובבני, ופעילות הילדים והנוער מתאפשרים אך ורק ביום מנוחה, וללא פעילות ביום זה – הענף לא יכול להתקיים. האפשרות היחידה לקיומו של הענף היא הגדרת יום יראשון כיום מנוחה נוסף. חוסר ההתכנות נובע בעיקר משני הגורמים הבאים:

1. הענף הכדורגל החובבני מתבסס על כ- 9,000 שחקנים חובבנים, כ- 3,000 מאמנים מוסמכים ומדריכים, ועשרות אלפי הורים, רובם ככולם עובדים באמצע השבוע בעיסוק קבוע אחר מכדורגל. פעילותם של כל אלה, בין אם כהשלמת הכנסה, ובין אם בהתנדבות, לא יכולה להתקיים ביום שאיננו יום מנוחה.

2. ענף הכדורגל, סובל ממילא, מחוסר חמור בתשתיות, ורמת תחזוקת מתקנים ירודה. התנאים בהם מתאמנים הילדים והנוער, מגבילים את סיכוייהם להפוך לכדורגלנים מצטיינים בזירה הבינלאומית. מניעת המשחקים בשבת פוגעת בענף הכדורגל בדיוק בנקודה הכי רגישה שלו – חוסר משאבים פיזיים לקיומו.

נתבקשתי לחשב את הנזק הכלכלי הנובע מהמניעה לשחק בשבת. למרות ההערכה שאין התכנות למקרה כזה, נתבקשתי לנקוב במספר במונחים כספיים. לצורך כך התייחסתי למקרה תאורטי שבו:

1. יוקמו כ- 400 מגרשים חדשים בעלות כוללת של כ- 2.5 מיליארד שקלים – במיקום סמוך למועדונים הקיימים.
2. יושמשו 300 המגרשים הקיימים כך שיהיו ראויים למשחק, לרבות התקנת תאורה בכ- 75% מהם.
3. יוכשרו אלפי אנשי מקצוע יעודיים, ויועסקו באמצע השבוע, בעלות של כ- 150 מיליוני שקלים בשנה.
4. ימצא תחליף להורים המסיעים את ילדיהם למשחקים בשבת, ותומכים בהם.

במקרה כזה, הנזק הצפוי לענף הכדורגל החובבני לרבות פעילות הילדים והנוער מוערך בכ- 8 מיליארדי שקלים. בנוסף, המשמעות של איסור על נבחרות ישראל לשחק בשבת פירושו חיסול הכדורגל המקצועני. הנזק במקרה כזה מוערך בכ- 12 מיליארדי שקלים נוספים.

אומדן הנזק הישיר כתוצאה ממניעת הכדורגל בשבת

מיליארדי שקלים

סעיף	נזק
ליגות נוער וחובבניות	1.1
חסכון בעלויות פשיעה	6.9
אי השתתפות נבחרות במסגרות בינלאומיות	12.0
סה"כ	20.0

בנוסף, צפוי להיגרם נזק כלכלי רב, כתוצאה מבידוד של ישראל במערכת הספורט העולמית, ומהשלכותיה. בשנים האחרונות, מנהל יושב ראש התאחדות הכדורגל הפלסטיני, מאבק פוליטי עיקש, במטרה להדיח את ישראל ממסגרות הכדורגל הבינלאומיות. ממשלת ישראל, בחרה להפנות את מירב תשומת הלב, והמשאבים לנושא זה.

בנוסף, השמירה על זכותם של שחקני הליגות החובבניות היהודים, לא לשחק בשבת, עלולה להעלות את שאלת זכותם של שחקני הליגות החובבניות המוסלמים לא לשחק ביום שישי. מכיוון שבכל ליגה ישנן קבוצות משני המגזרים, אם אלה לא ישחקו בשבת ואלה לא ישחקו בימי שישי – לא ניתן יהיה לקיים ספורט במדינת ישראל.

ברכה זכנדורב
סלע קולקר

8. אודות המומחה הכלכלי

סלע קולקר

בעל ניסיון של למעלה מ-15 שנים בייעוץ כלכלי ופיננסי, ביצוע הערכות שווי, וכתיבת חוות דעת כלכליות, מתוכם כ-10 שנים בתפקידים בכירים. בעל תואר שני **MBA** במנהל עסקים מאוניברסיטת תל אביב, עם התמחות במימון ותואר ראשון **BA** בכלכלה וניהול מאוניברסיטת תל אביב.

שימש כשותף בפירמת ראיית החשבון בייקר טילי, הקים וניהל את חברת הייעוץ "בייקר טילי פיננסים". בייקר טילי הינה אחת מ-8 הפירמות הגדולות בישראל ואחת מ-8 הפירמות הגדולות בעולם. בשנים אלו, חברת הדירוג BDI הגדירה את בייקר טילי כפירמת ראיית החשבון הצומחת ביותר בישראל.

החל משנת 2014 משמש כיועץ לחברות ציבוריות ופרטיות בתחומים של ליווי תהליכים עסקיים, כתיבה של חוות דעת כלכליות וחוות דעת מומחה לבית משפט, ביצוע הערכות שווי, לרבות הערכות שווי אופציות תוך שימוש במודלים כגון מודל בלק אנד שולס, מודל מרטון, מודל OPM, המודל הבינומי, וסימולציית מונטה קרלו.

ניסיונו כולל גם כתיבה של חוות דעת מומחה כלכלי לבתי משפט בתחומים של חדלות פרעון, הגבלים עסקיים, ותביעות ייצוגיות. ייעוץ בנושא שכר ותגמול, לרבות קביעת מדיניות תגמול, עריכת מדגמי השוואה לקביעת נורמטיבות של שכר בכירים, עבור חברות ציבוריות רבות.

שימש כמומחה כלכלי וכיועץ כלכלי עבור חברות רבות כגון: לאומי קארד, פלאזה סנטרס, התעשייה האווירית, איי די בי, נצבא, מפעלי מגנזיום ים המלח מקבוצת כיל, קבוצת סבן, אמפא מליבו, ברנמילר אנרגיה, גלעם, פאנדר קרנות נאמנות, מעיין ונצ'רס, גפן ביומד, ביוקנסל, בנק מרכנתיל, ועוד.